HANDLEIDING

ERVE WITHAREN

Witharenweg 17a
Witharen

augustus 2016

Colofon:
Uitgave project Erve Witharen, 2015-2016
Door Plaatselijk Belang Witharen
auteurs: Marieke Veenstra en Anet Bovendeert
met medewerking van :
Henk Schuurhuis, Jan Schuttert, Giel Ningbers
Harry Hunneman, Andries Bos, Ab Goutbeek,
HKO Ommen, Archeologisch depot Deventer

INHOUD

INLEIDING	3
HET STENEN TIJDPERK	4
WITHAREN IN DE MIDDELEEUWEN EN LATER	10
LANDBOUW	19
Ontginning	19
Melkproductie	20
Varkens	23
Kippen	24
Akkerbouw	28
Oogsten	31
Gereedschap	36
Huishouden	38
SLACHT	41
IMKEREN	47
JACHT	52
BOSBOUW	60

INLEIDING

Om met de opgeknapte ontginningsboerderij ‘Erve Witharen’ de geschiedenis van Witharen levend en overdraagbaar te maken is deze handleiding geschreven.

Hij hoort bij een opgeknapt melkwagentje met voorwerpen. De verschillende delen van leven en werken in vroeger tijden kunnen aan de hand van deze voorwerpen en de informatie in deze handleiding verteld worden.

De informatie is gekregen uit gesprekken met (oud)bewoners van Witharen, de HKO en het archeologisch depot te Deventer. Ook zijn de gegevens over de geschiedenis van Witharen die in 2010 verzameld zijn, gebruikt.
De meeste foto’s zijn afkomstig van voorwerpen uit de boerderij-museum van Henk Schuurhuis en Douwe Bron.

Dit is lang niet alle kennis die nog bij veel ouderen en organisaties bekend is. Wij hopen dan ook dat deze handleiding de aanleiding zal zijn voor veel aanvullingen en verbeteringen. Daarmee blijft de herinnering levend , ook bij de jongeren, van hoe Witharen met veel inzet, werk en doorzettingsvermogen geworden is tot wat het nu is.

STENEN TIJDPERK

Toen het ijs van de laatste ijstijd verdween bleef er een kaal landschap achter. De wind stoof het zand op in richels. Vooral in Salland zijn oost-west lopende ruggen van zand te vinden. Bij Witharen is ook heel fijn wit zand neergekomen. Vandaar de naam 'Witharen'.

Tussen de ruggen waren er laagtes waar het water maar moeilijk weg kon. Bomen en struiken deden het slecht op deze kalkarme moerassige gronden. Plaatselijk komen er leemlagen tussen de zandpakketten voor waardoor water niet kan wegzakken.

Daarnaast verstoren deze leemlagen ook de grondwaterstroming. Daardoor komt er plaatselijk grondwater naar boven (kwel). Bijvoorbeeld in het Varsenerveld waardoor daar weer bijzondere planten kunnen groeien. Bewoning was te verwachten op de drogere stukken op de rand naar de laagtes.

ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN
De 'haar' van Witharen is aangewezen als een 'archeologisch potentie gebied'. Dat wil zeggen dat er grote kans is dat bij graaf werkzaamheden er meer vondsten gedaan worden.

De eerste vondsten in Witharen zijn uit de late steentijd. Er zijn drie geregistreerde archeologische vondsten gedaan. Allemaal aan de zuidkant van de zandrug van Witharen.

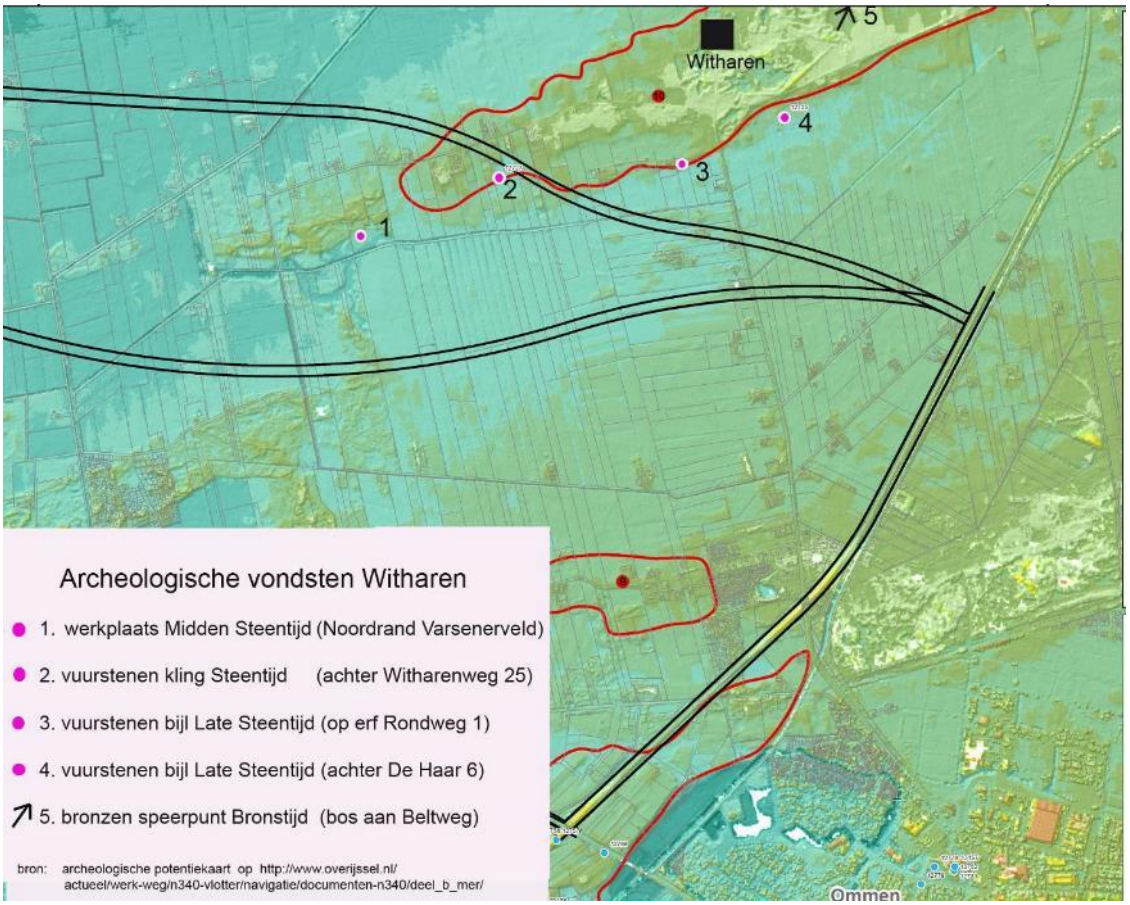

Archeologische potentiekaart Witharen en omgeving.

Een van de eerste vondsten betrof een ‘prehistorische depotvondst’. Hieronder een deel van een beschrijving:

Op een augustusdag in 1894 was de 21-jarige Geert Remmelts op de heide van het Ommerveld, niet ver van Ommerschans, bezig met het afsteken van heidestruiken. Hij was arm en de verkoop van heidebezems was in die tijd een van de schamele bronnen van inkomsten voor de armsten. Tijdens zijn werk stuitte hij, niet ver onder de oppervlakte, tot zijn verbazing op een groot bronzen zwaard. Hij groef het zwaard voorzichtig uit en merkte daarbij dat op de brede kling ook nog een aantal kleinere voorwerpen van brons en steen gelegd waren. Het zwaard lag op een soort platform van berkenstammetjes, die rustten op de zandbodem en overdekt waren met veen, zo zou hij later verklaren. Geert was zich er niet van bewust dat hij één van de meest bijzondere prehistorische ‘depotvondsten’ had aangetroffen die ooit in Nederland is gevonden.[44] Depotvondsten of votiefdepots zijn vondsten van aan de goden geofferde voorwerpen. In het Vechtdal offerden de bewoners ze in oude Vechtarmen of in de uitgestrekte moerassen aan weerszijden van het Vechtdal.

Offeren in het veen

Het votiefdepot van Ommerschans moet ergens tussen 1500 en 1100 v. Christus op een drassige en moeilijk bereikbare plek in het landschap zijn achtergelaten. In de loop der tijd werd de plek geheel overgroeid met hoogveen. In de loop van de achttiende en negentiende eeuw werd dit gebied steeds meer ontwaterd. Het veen verteerde, klonk in en werd in brand gestoken (zie thema 7.2 en 10.5). Daardoor lag het zwaard weer dicht aan het oppervlak toen Geert Remmelts het vond.

Het offerritueel

Archeologen duiden de offervondsten aan als ‘depots’, omdat vaak op één plek meerdere voorwerpen werden achtergelaten. Dit soort rituele handelingen kennen we al vanaf circa 5000 v. Christus.
In tegenstelling tot gebouwde religieuze monumenten zoals Romeinse tempels of christelijke kerken werd in de Prehistorie vooral goddelijke betekenis toegekend aan bijzondere plekken of natuurverschijnselen. Archeologen noemen gebieden waar millennialang offers werden gedaan ‘rituele’ of ‘sacrificiële landschappen’.[45] Naast veengebieden, moerassen en delen van rivieren en beken konden ook bronnen en samenvloeiingen van waterlopen deze rol vervullen. In het Vechtdal en de omgeving waren deze landschappen veel te vinden.

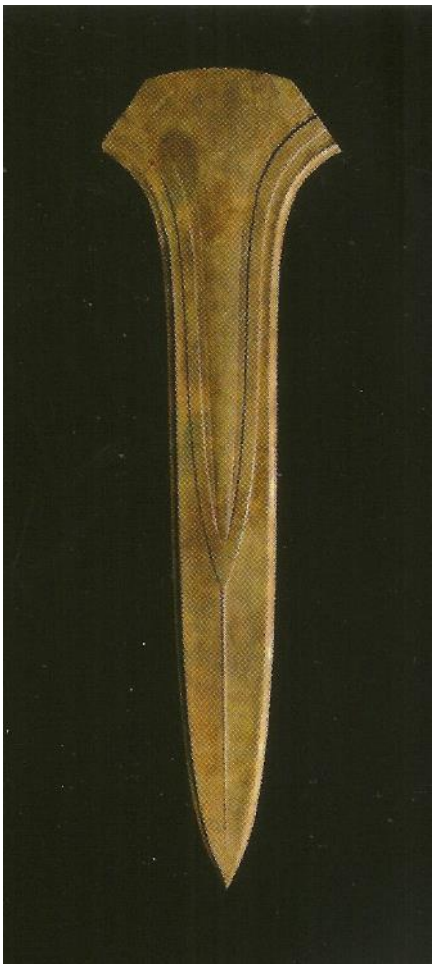

Het depot van Ommerschans (zo genoemd maar aan de Beltweg in Witharen gevonden) dateert uit de Midden Bronstijden bestaat uit een opmerkelijke set van bronzen en stenen objecten. Het is uniek in zijn soort en behoort daarom tot de absolute topvondsten uit de bronstijd in Nederland. Links zien we het ceremoniële zwaard en rechtsboven het waarschijnlijk mediterrane scheermes. (beschrijving foto links behorende bij stukjes hierboven uit:)

Naast deze opmerkelijke vondsten zijn er nog meerdere (vuur)stenen voorwerpen gevonden. De meesten zijn gevonden aan de noordzijde van het Varsenerveld. Zij zijn in bezit van Dhr. Ab outbeek.

Archeologische vondsten bij het Varsenerveld

Op onderstaande luchtfoto van het Varsenerveld onder een dikke sneeuwlaag in 1945, zijn de hoogteverschillen goed te zien. De plaatsen van de vondsten zijn ook aangegeven.

Luchtfoto Varsenerveld met sneeuw, 1945. In rood de vindplaatsen van voorwerpen uit het stenen tijdperk.

De prehistorische mens gebruikte vuursteen als voornaamste materiaal om werktuigen van te maken. Vuursteen komt op meerdere plekken voor in de hoge delen van Nederland, waar stuwwallen zijn gevormd tijdens de voorlaatste ijstijd in het Pleistoceen. Tijdens de ijstijd(-en) werden ook vuurstenen meegevoerd door dit schuivende landijs vanuit Scandinavië. In Overijssel kun je stuwwallen, én vuursteen, vinden in Twente. Van nature komt vuursteen voor in Zuid-Limburg, waar in het Krijt vuursteen werd gevormd. In de Nieuwe Steentijd (rond 4500 v. Chr.) hebben prehistorische bewoners van ons land de Limburgse vuursteen op grote schaal gedolven.

Behalve dat met vuursteen vuur gemaakt kon worden, is vuursteen zeer hard, scherp en makkelijk te breken. Heel geschikt dus om pijlpunten, mesjes, schrabbers en bijlen van te maken. Het werd ook wel het ‘staal van de steentijd’ genoemd.

Van grote knollen steen sloeg men kleine stukjes af. Die stukjes werden middels ‘retoucheren’ en slijpen bijlen gemaakt, maar ook kleine pijlspitsen, speerpunten, schrabbers om het vlees van dierhuiden mee af te schapen, naalden en mesjes.

De voorwerpen die in Witharen gevonden zijn:

Harpoen inzetten en pijlpunt
gecraculeerd vuursteen

Klingen / mesjes

kernstukken

In 2006, is er een stenen bijl gevonden, op het erf van de Familie Klomp, Rondweg 1, bij het omwerken van een gedeelte tussen de schuren. Niet zo heel diep dus.

De steen is ruw en hard. Het gat is ongeveer 2 cm diep. De bijl is dus niet afgemaakt.

Stenen bijlkop gevonden aan de Rondweg

De bijlen hield men niet in de hand (de neanderthaler wel, maar dat is langer geleden); ze werden vastgemaakt aan een stok. Ook werd er een gat in geboord, in dat gat werd de stok gedaan, zoals bij de bijl die in Witharen gevonden is. Overigens lijkt deze niet van vuursteen. Bijlen werden ook van andere steensoorten gemaakt zoals diabaas. De bijlen, of halffabrikaten daarvan, werden ook wel geïmporteerd uit Scandinavië, Duitsland en Midden-Europa.

De bijl gevonden in Witharen is vermoedelijk niet van vuursteen maar mogelijk van kwartsiet of diabaas . Dergelijke bijlen worden in verband gebracht met de neolithische bekerculturen zoals de Standvoetbekercultuur en Klokbekercultuur, maar komen ook in de Bronstijd (2000-700 vC) nog voor. In het neolithicum ofwel nieuwe steentijd ging de jager-verzamelaar langzaam over op een bestaan als boer. Voor het ontginnen van bos, bouwen van huizen, bewerking van hout en de landbouw ontstond een toenemende behoefte aan bijlen en dissels.

De bijlen met een geboord gat erin werden vroeger 'strijdhamers' genoemd omdat men dacht dat ze werden gebruikt voor de strijd

Ook na de ontdekking van brons en ijzer werden nog stenen werktuigen gemaakt.

OUDE RIVIERLOPEN

Als je goed kijkt op de hoogtekaart bij figuur 1 en 11, zie je links onder 'vondst 1' een donkerder blauwe slinger. Hoe blauwer hoe lager, hoe geler hoe hoger. Ook op de sneeuwkaart zijn deze laagtes goed te zien

Te zien is dat de slinger schuin onder vondst 1, ongeveer even laag is als bij de Vecht. Daarom wordt wel gedacht dat heel vroeger hier een oude loop van de Vecht heeft gelopen. Dat zou goed kunnen want vroeger heeft de Vecht het hele gebied tussen Drenthe en Salland doorstroomd.

De slinger ligt in natuurgebied. Veel andere terreinen zijn volgestoven en/of geëgaliseerd. Ook te zuiden van 'de Haar' aan de oostkant van de Balkerweg zijn grillige hoogteverschillen te zien. Misschien ook overblijfselen van oude rivierlopen.

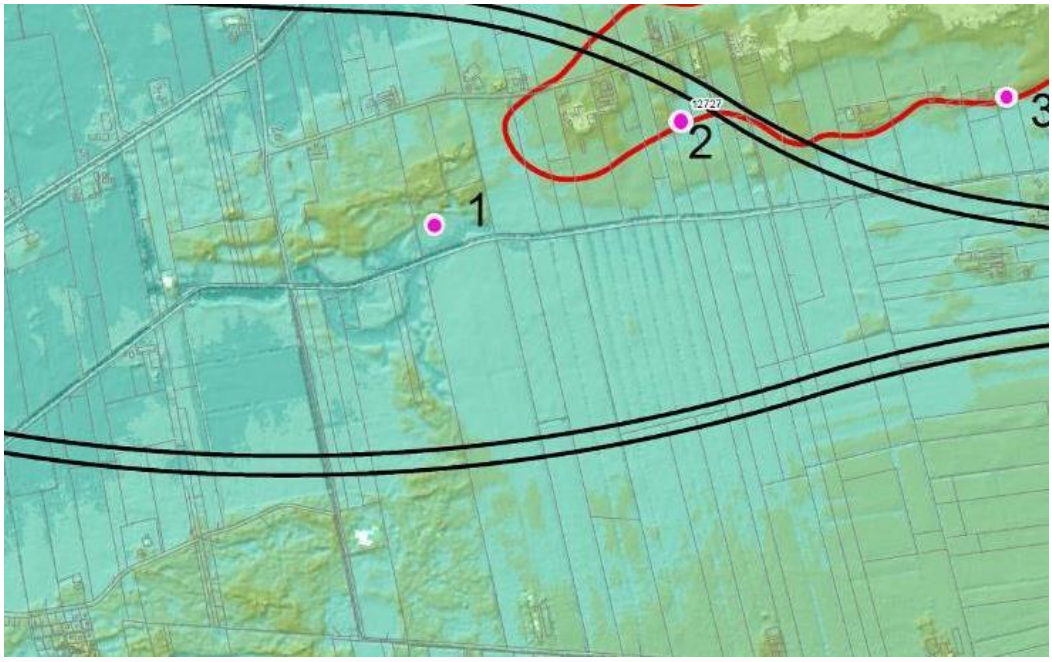

Laagte bij Varsenerveld die duid op een oude rivierarm (vergroting van figuur pag. 4)

WITHAREN IN DE MIDDELEEUWEN EN LATER

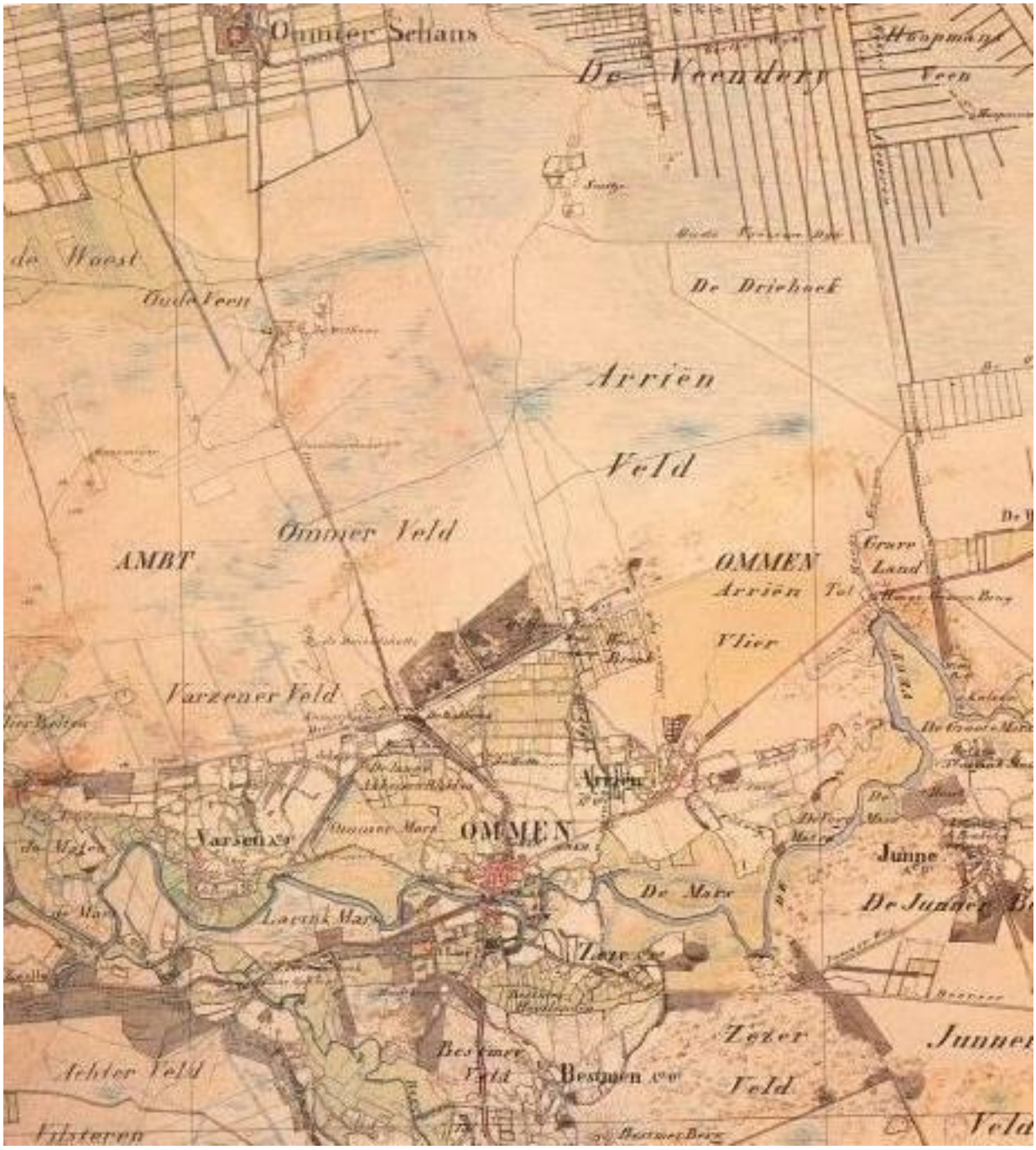

Kaart Ommen 1840

LEENMANNEN

Rond 1300 was de Bisschop van Utrecht de heerser over het gebied waar Ommen in ligt. Hij had leenmannen in dienst. Deze Leenmannen hadden ‘een paard, een harnas en een speer’ en zij hadden de zeggenschap over een Marke.

DE MARKEN

In die tijd was Ommen verdeeld in een groot aantal Marken.
Een Marke is een gebied waarvan door veel personen gezamenlijk gebruik van gemaakt wordt.
Het woord 'Marke' komt van 'markeren'
Een persoon kon er 'gewaarden' hebben dat zijn rechten in het gebied. Dan gaat het onder andere om :
- het aantal stuks vee die er geweid mogen worden,
- hoeveel turf er gestoken mag worden en
- hoeveel hout er gekapt mag worden.

Bij de Vecht lag ook toen al het stadje Ommen. Deze lag in de marke 'Stad Ommen'. De omliggende marken vormden samen het 'Ambt Ommen'. Zij vormden de basis voor de huidige gemeente Ommen.

Rond 1860 worden de marken Varsen, Ommen en Arriën ontbonden en kopen boeren eigen heidegrond aan. Dan starten de ontginningen. Men begint op bescheiden schaal vanaf de zandrug naar weerskanten de grond te ontginnen. De oudste boerderijen aan de Witharenweg (nummers 12,15 en 17a) zijn uit de tijd van deze eerste vestiging. Ook aan de Olde Venneweg (nr 4) ligt nog een oude boerderij.

Er werd gewerkt met het oude potstalsysteem, waarbij plaggenmest op de kleine akker (een kamp) uitgereden werd. Dit landschap kan daarom een kampenlandschap genoemd worden.
Met de komst van de kunstmest werd het mogelijk meer te ontginnen. De kavels liepen tot wel 1 km aan weerszijden van de weg.

De erven werden nog lang begrensd door eiken hakhoutwallen, omdat men geen draad als scheiding had. De slechtste droge gronden werden beplant met eiken, als geriefhout. Veel van deze beplantingen zijn nog aanwezig.

De ontginning van de heide is doorgegaan tot in de jaren 70. Eind jaren 80 werd voor het laatst een stukje hei, aan de Witharenweg, afgegraven. Tot dan toe werd dit stukje begraasd door heideschapen van de gebroeders Borger.

Een van de geboeders Borger wonende aan Witharenweg 24

.

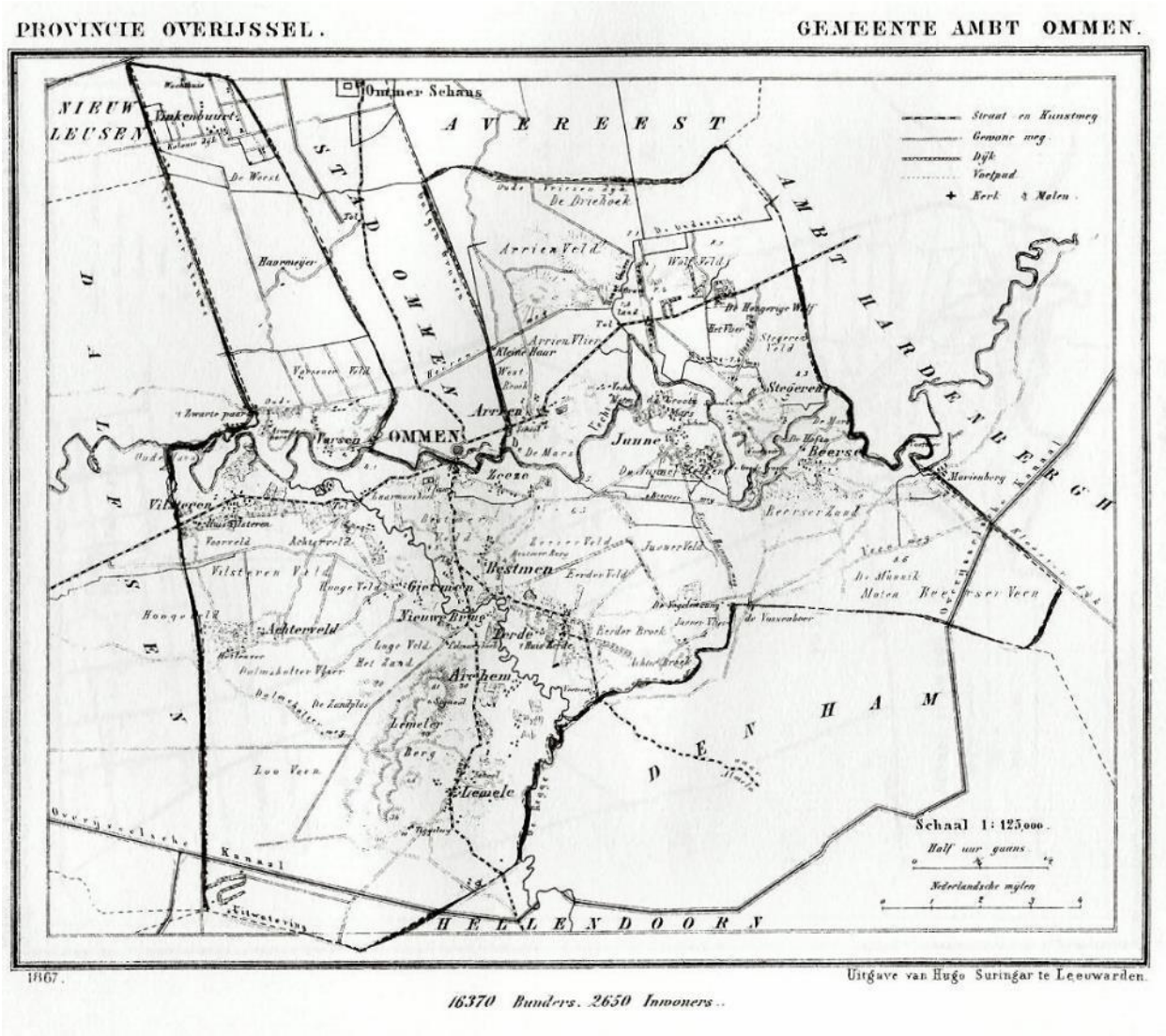

Ambt Ommen kaart 1867

Ommen kende 14 Marken. Daarvan lagen er 10 in het zuiden van Ommen en 4 in het noorden.

Witharen had te maken met twee marken. Aan de westkant de marke 'Verssen' en ten oosten hiervan de marke 'Stad Ommen'. De grens liep min of meer in noord-zuid richting en kruiste de Witharenweg tussen Witharenweg 15 en Witharenweg 17a door (zie figuur 3)

DE MARKE 'VERSSEN'

De marke 'Verssen' had in 1325 als leenman Engbert van Versen, later was er Albert van Versene. Zo kwam de marke Varsen aan zijn naam.
In Stegeren had je rond 1300 Albert van Steijgeren, die zijn naam aan de Marke daar gaf.

Rond 1300 werd de marke 'Verssen' aan de westkant begrensd door de Stouweweg, in het noorden liep het door tot voorbij de Vinkenbuurt. In het zuiden werd het begrensd door de Vecht.
Het gedeelte vanaf de Vecht tot aan 'de Leiding werd 't Veen' genoemd en ten noorden van de Leiding heette het 'de Woeste'.

DE MARKE 'STAD OMMEN' .

Aan de andere kant van de oostgrens van 'Verssen' lag de marke 'Stad Ommen'. Ook deze Marke had als zuidgrens de Vecht. In het oosten werd zij begrensd door de 'Grensweg' en de 'Verlengde Grensweg'. Daar grensde de marke 'Stad Ommen' aan de marke 'Arrien'.
Het gebied ten noorden van de Hessenweg tot aan de leiding heette op een enkele uitzondering na 'De Withaar' of 'Zuidelijk Ommerveld'. Ten noorden van de Leiding heette het gebied 'De Woeste; voorbij de 'Zuiderweg' (nu richting het westen de koloniedijk……) 'De Kolonie'.

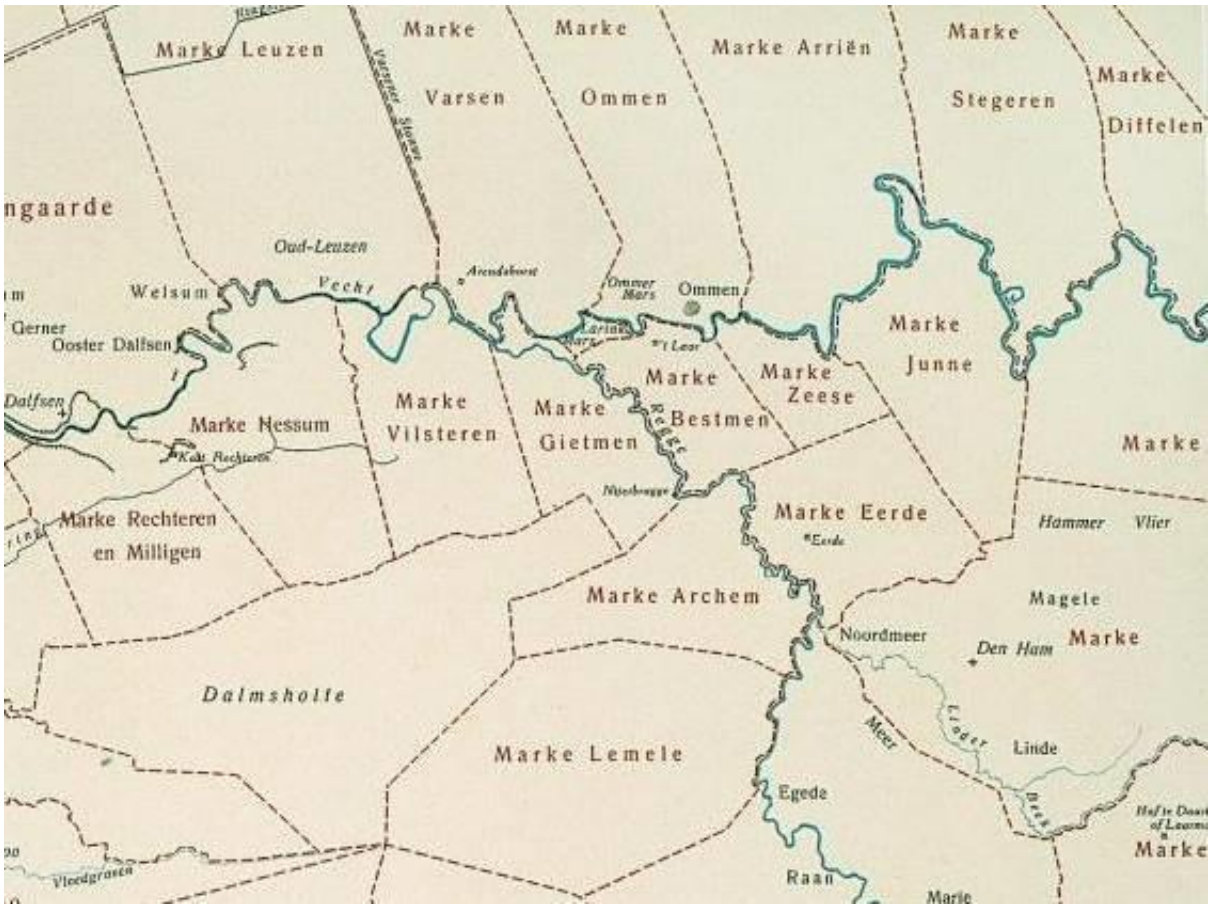

Markegrenzen 1860

GRENZEN

De grenzen van de Marken werden aangeduid door stenen, sloten, dijken palen of kuilen.
In Witharen, op de grens tussen Witharenweg 15 en 17a, is er een 'Crueskule' geweest. Later zou er een paal hebben gestaan, of misschien waren er wel een paal en een 'crueskule'.

Een crueskule is een kuil met vandaar uit greppels in de richting van de grens en loodrecht daarop. Zij lagen op een hoog gelegen plek zodat vanaf dat punt over de grens gekeken kon worden. In die tijd was er zo weinig begroeiing dat dat kon.

Ook nu nog is de grens in het landschap te zien. De perceelgrenzen (op een enkele uitzondering na) lopen langs deze grens. Nog steeds kan vanaf Witharen richting Ommen en richting Balkbrug langs de grens gekeken worden, hoewel op plek waar waarschijnlijk de 'crueskule' is geweest (het hoogste punt) het zicht belemmerd wordt door bomen en struiken.
Zie ook kaart van figuur 11

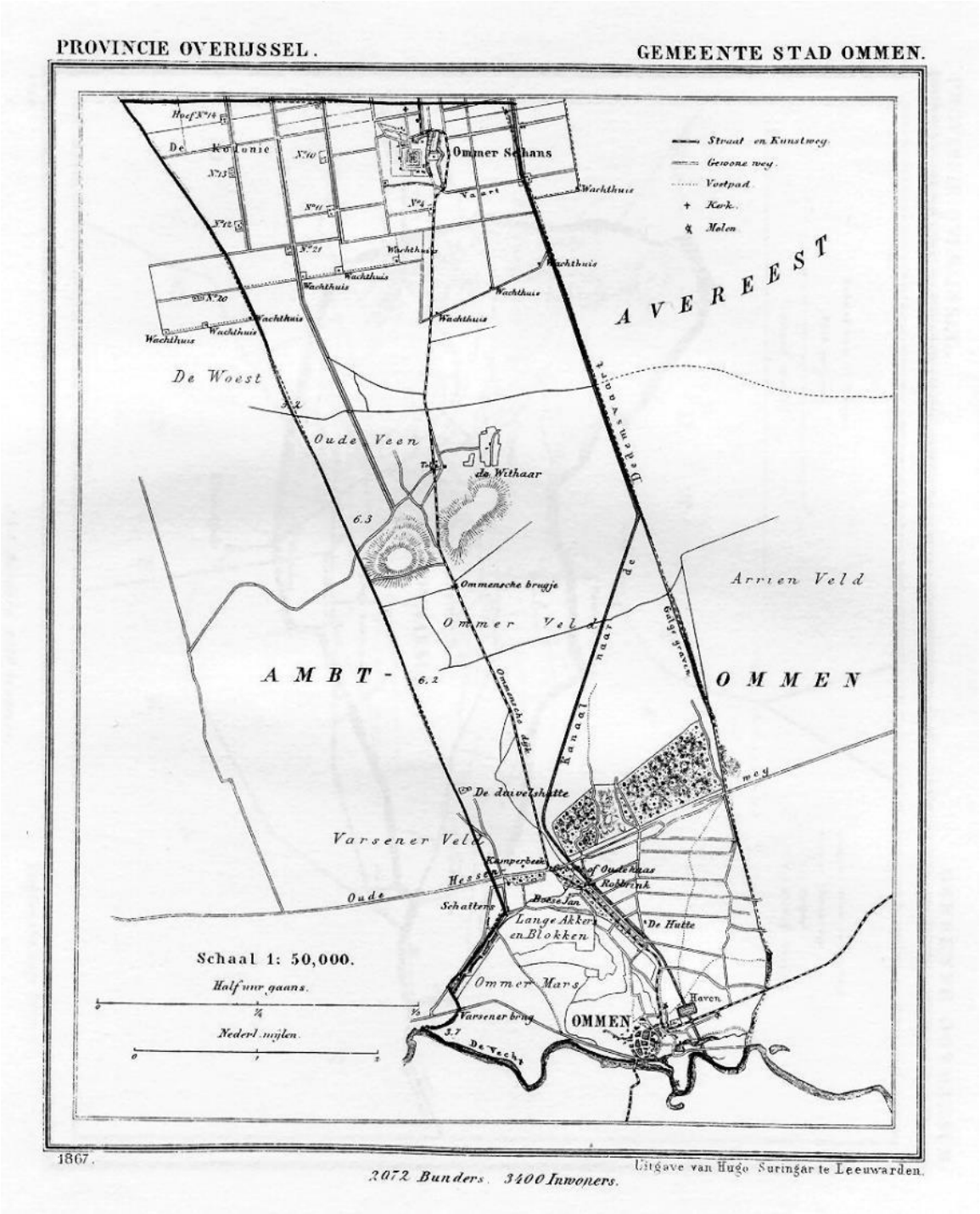

Kkaart Marke 'Stad Ommen' 1867

Ook aan de indeling van het kadaster zijn de grenzen van vroeger nog te merken. Aan de oostkant van de oude marke grens door Witharen hebben de percelen een nummer bij 'Stad Ommen', aan de westkant hebben zij een nummer bij 'Ambt Ommen'.

GRENSGESCHILLEN

We weten zoveel over de grenzen van de marken vanwege de vele twisten over de ligging. Witharen was een woest gebied waar het zand stoof. Kuilen stoven dicht en waarschijnlijk was er zo weinig te halen dat het langere tijd ook niet zo nauw kwam. Bij tijd en wijlen moest er natuurlijk wel orde op zaken gesteld worden.

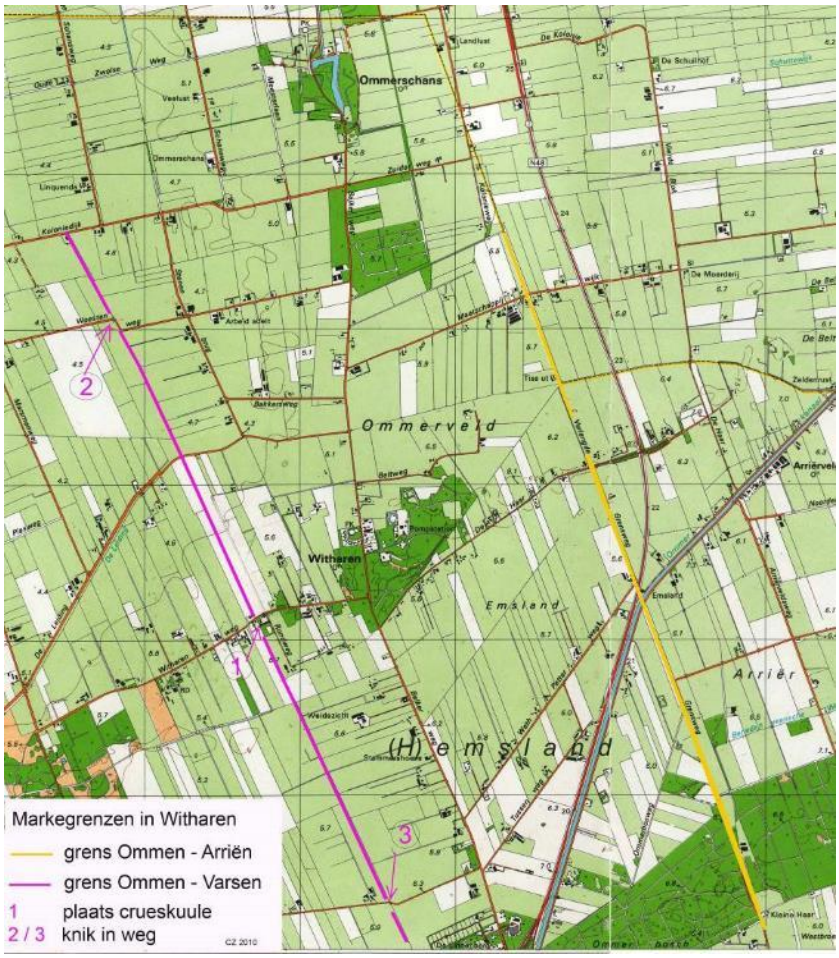

Markegrenzen in Witharen; te zien is dat perceelgrenzen de oude grens volgen; wegen maken op de grens soms een 'sprongetje'; misschien om aan te kunnen sluiten op de weg aan de 'andere kant'?

In 1418 wordt Witharen voor het eerst genoemd. Op de hoge rug van "Wytharen" lag een 'scheitsteken' ; een "crueskuule" (dit wordt steeds anders geschreven). Deze bestond uit, een kuil met greppels die de grens tussen de marke Ommen en de marke Varsen aangeven. Van hieruit moet men naar het noorden en naar het zuiden kilometers ver over de woeste gronden heen hebben kunnen kijken.

Wanneer de kuil in 1418 is dichtgestoven moet (de vervanger van) de bisschop van Utrecht eraan te pas komen.
Derck van Keppel , als 'Amptman van Zallandt' stelt Johan van Keppel aan om met behulp van de 'gezwooren landtmeter in Zallandt 'Hendrick Baldekenssone' en met 3 afgevaardigden uit zowel de marke 'Stad Ommen' als de marke 'Verssen', de scheiding 'voorgoed' vast te stellen.

In 1419 schrijft Frederick van Blankenheim destijds bisschop van Utrecht, dat de landmeter Hendrick Baldekenssone' de scheiding heeft 'Afgebaeket en gecrueskuelt' en dat beide partijen deze scheiding moeten eerbiedigen.

In **1533** is het weer zover. De kuil is weer dichtgestoven.
In **1555** getuigen Jan Willems uit Varsen en Jan ten Sande, dat zij met een eed zweren dat er 40 jaar geleden een crueskule was op 'Wijtharen'.
De marke Varsen is het meer dan zat: zij 'begeren bij leven en sterven dat er een paal neergezet zal worden, opdat daar de komende tijden geen twist meer zal zijn'. Het is best mogelijk dat die paal er ook neergezet is.

WEGEN

l in de 17e eeuw loopt de weg van Ommen naar Ommerschans (de Ommerdijk) over de "struyckebelten" en door het veen.

Omdat het arme en meest erg natte gronden waren, blijft dit gebied heide en veen tot in de 19e eeuw. Sinds 1809 werd er door de gemeente op Witharen al tol geheven. De plek van het toenmalige tolhuis zou tegenover het huidige tolhuis gelegen zijn. Rond 1800 woonde men al aan de Witharenweg op de plaats van de huidige nummers 24 en 37 .

Omdat de Overijsselse Vecht slecht bevaarbaar was (en is), zocht Ommen in het begin van de 19e eeuw een scheepvaartroute naar het kanaal de Dedemsvaart.

In de Ommerschans bestond een dwangkolonie voor bedelaars, de 'Maatschappij van Weldadigheid'. Zij begonnen in opdracht van de Stad Ommen, in 1825 aan het graven van een verbinding tussen de Dedemsvaart en de Vecht. Dit kanaal zou de 'Nieuwe Vaart' moeten gaan heten.

Dit graafwerk liep in 1827 stuk op de rug van Witharen juist ten zuiden van de Olde Venneweg, omdat bleek dat de rug vele meters hoog was. Een restant van het mislukte Ommerkanaal ligt anno 2016 als 't Vaertie tussen oude eiken, te verlanden.

Als compensatie voor deze mislukte operatie moest de "Maatschappij" veel geld betalen. Ommen gebruikte dat geld voor de verbetering van de Balkerweg.

Balkerweg met Tolhuis (nr. 60), anno 2009

Aan de vernieuwde Balkerweg wordt rond 1850 een tolhuis met 'tolhekke' gebouwd (Balkerweg 60 is nu een rijksmonument). Samen met een even oude boerderij (nu herbouwd) op Balkerweg 61 (tegenover het tolhuis) vormt het tolhuis het begin van de kern Witharen.

Bij Ommen kruiste deze belangrijke weg de 'Hessenweg'.
Dit was een extra brede weg voor wagens uit Duitsland die een bredere as hadden en dus de wielen verder uit elkaar hadden staan dan de lokale wagens.
Daardoor pasten zij niet op de karrensporen van de gewone wegen.
Ommen was een belangrijk knooppunt van wegen.

Witharenweg voor 1940

In Witharen loopt in 1840 al een zijweg van de 'grote' doorgaande zandweg Ommen -Ommerschans, ongeveer op de plaats van de huidige Witharenweg. Deze loopt op de kaart door tot de grens van de marke 'Stad Ommen', waarschijnlijk heeft die, mogelijk als kleiner pad wel verder gelopen. Meerdere kleine zandwegen lopen 'dood' in het veen.

Links de Ommerschans zoals die er vroeger heeft uitgezien geprojecteerd op een hedendaagse luchtfoto.
Boven: 'luilevende armen' bewoners van de Ommerschans.

DIJKEN
De benamingen voor het gebied rond Witharen namelijk 't Veen' en 'de Woeste' geven wel aan dat het gebied nat en ontoegankelijk was.
Het is waarschijnlijk dat er al vroeg voorzieningen werden gemaakt om vervoer mogelijk te houden en water tegen te houden.

Waren de eerste dijken vooral ook bedoeld om van de ene plek naar de andere te komen. Later worden er ook dijken aangelegd vanwege strategische motieven. Een moerassig gebied kan een vijand (de Spanjaarden) tegenhouden. Dit kan een reden zijn om een nat gebied nat te houden of te laten overstromen wanneer dat nodig zou zijn.
Rond 1600 worden de Spanjaarden uit de noordelijke provincies verdreven. Er wordt besloten de 'Ommerschans' op te richten die tezamen met een systeem van leidijken voor een verdedigingslinie moet zorgen, voor het geval dat de Spanjaarden terug zouden komen.

In **1681** lanceerde Ir. Jan van Alberdingh een plan om **twee leidijken** aan te leggen.
Deze dijken zouden het mogelijk kunnen maken om, in het geval van oorlog, water uit de rivieren van Vecht en Reest ter hoogte van Coevorden in het veen te laten lopen. Maar misschien waren ze alleen nodig om het water in het gebied vast te houden.
Daardoor zou een groot moerassig ondoorgaanbaar gebied in stand blijven (of ontstaan).

Een van deze dijken zou ten zuiden van Witharen komen te liggen; zo ongeveer bij de huidige Dwarsdijk. De andere zou ten noorden van Witharen moeten komen liggen, ongeveer bij Balkbrug. Hierdoor zou het gebied rond Witharen permanent nat blijven en/of overstroomd kunnen worden. Dit plan is toen niet uitgevoerd.

In 1740, of kort daarna, werd het 60 jaar oude plan van Albertingh weer uit de kast gehaald.
Er werd besloten dat het toch nodig was de leidijken aan te leggen om de 'Noord-Overijsselse verdedigingslinie' te versterken.
Voorbeelden van resten van deze leidijken aangelegd rond 1740 zijn de Dwarsweg en de Schapendijk

Op de kaart van 1809 staat de stroomrichting van het water. Het water werd toen richting Ommen en daar via de 'Ommer Stouwe' (een loopje via een oude vechtmeander) in de Vecht geloosd

Op de kaart van 1867 wordt de weg door Witharen 'Ommensche Dijk' genoemd. Deze dijk had waarschijnlijk sloten langs de kanten waarop weer zijsloten afwaterden.
Onder Witharen lag het 'Ommensche brugje', daar waar de huidige 'Onderhaar' onder de Balkerweg door gaat.

BEBOUWING
Op de oudste kaarten (1809) is al bebouwing op het hoogste deel van Witharen (nu Vitens bos) te zien. Enkele kleine huisjes langs de weg en een boerderij met ontgonnen velden 'de Withaar'.
Rond 1840 staan er ook verschillende ontginningen langs de voorloper van de 'Witharenweg' op de kaart.
De 'Haarmeijer' wordt met naam genoemd. Deze was waarschijnlijk gelegen op de plaats van de huidige Witharenweg 26 (nu bewoond door de Fam. Timmerman).
Er zijn ook andere ontginningen te zien oa die bij Witharenweg 15 en Witharenweg 17a.

LANDBOUW

ONTGINNING

Witharen is relatief laat ontgonnen. Als hoge plek in de omringende moerassige gronden tussen Ommen en Balkbrug had het al wel vrij snel de functie van 'stapsteen' voor de verbindingsweg (nu de Balkerweg) tussen deze twee plaatsen als onderdeel van een van de weinige noord-zuid verbindingen. Zie beschrijving historie: 10-5-15 Geschiedenis van Witharen.

Houten kruiwagen

Vanuit de Witharense zandrug, begonnen in de 18e eeuw (vanaf 1809)ontginningen (langs de Balkerweg en de voorloper van de Witharenweg. Erve Witharen (Witharenweg 17) is al op een kaart van 1809 te vinden.

Ontginningen gingen in de 18e eeuw langzaam en met de hand.
De boeren moesten de heidegrond zelf met handgereedschap omgooien om het land zo te krijgen dat men er op kon verbouwen.

In die tijd had men van alles wat. Een paar koeien, een varken, wat kippen en deed ook aan akkerbouw. Alles erg afhankelijk van waar de boer mee kon beginnen en hoeveel grond hij had.

Er waren ook grootgrondbezitter die grotere stukken grond kochten (bijvoorbeeld 10 ha).
Zij zorgden dat de grond klaar gemaakt werd en verpachtte dit dan weer. Zo was er een lappendeken van grotere en kleine bedrijfjes die ieder op hun eigen manier de kost probeerden te verdienen.

Vanaf 1950 werd de ontginning groter aangepakt door de 'Heijdemij'. Een overheidsorganisatie die de ontginning groots aanpakte. door het beschikbaar komen van kunstmest was er vanaf toen ook meer mogelijk met van oorsprong arme en natte gronden zoals rond Witharen.

Bij het gat van Schuttert (gelegen ten noorden van 'het Varsenerveld' in de hoek tussen de Woestendijk en de Witharenweg) werd vroeger turf gestoken. Dat werd gebruikt om te stoken.

Spade

Hoewel Witharen veel wit zand in de ondergrond heeft wilde niemand bij zijn huis het zand onder de zwarte deklaag weghalen. er moest juist opgehoogd worden om altijd droge voeten te kunnen houden. Daarom werd er ook wit zand bij het gat van Schuttert weggekruid.
Dat ging met paard en een wipkar.
Afhankelijk van het aantal helpers werd de kar vol geschept, met paard en wagen weggebracht om daarna weer terug te keren. Dan werd er onderling gewisseld van werkplek.

Wipkar

Turfspade

Dit soort karweien werd met de buren uitgevoerd. Je hielp elkaar zodat klussen die alleen te veel tijd kosten (of waar niet iedereen de materialen/gereedschappen/voertuigen voor had, gezamenlijk toch gedaan konden worden.

Een behoorlijke boer begon met ongeveer 6 koeien, 2 varkens en wat kippen.
Je kon je veestapel uit breiden door, als je 1 koe had, deze bij de stier te doen en dan hopen op een vaarskalfje.

MELKPRODUCTIE
Er stonden vroeger (jaren 50) ongeveer 10 boerderijen aan de Witharenweg. Bij elke boerderij stonden ook de melkbussen aan de weg.
De boer melkte zijn koeien los in de wei, had de boer een vervelende koe dan zette hij haar vast aan een rikkepaal. ‘s Winters werden de koeien op de stal gemolken.

Koeien melken in de wei

De boer had voor het melken een speciaal melkkrukje. Dit krukje kon hij aan zijn riem gespen, zodat hij zijn handen vrij had tijdens het melken.

Melkkrukje, melkemmers en kaasvormen

Waterbuizen met gaatjes die om de melk-bussen werden gelegd om de melk te koelen.

Als er een koe tussen zat die steeds bij een andere koe aan de uier zoog kreeg zij een neusprikker om. Dan werd zij bij de volgende poging getrapt door de desbetreffende koe omdat de neusprikker pijnlijk was aan de uier.

Neusprikker voor koeien

Melkwagentje met melkbussen en andere melkverwerkings voorwerpen (melkzeef op melkemmer, karnstok, koelbuizen en elektrische karner (?))

Twee keer per dag kwam de melkrijder om de bussen op te halen en naar de melkfabriek te rijden. Op maandag zelfs drie keer omdat er op zondag niet naar de melkfabriek gereden werd.
Dan begon de melkrijder in de nacht van zondag op maandag om twaalf uur met het ophalen van de zondagmelk. Tegen half vijf 's morgens was hij dan weer thuis waar hij zijn koeien moest melken. Om zeven uur stapte hij weer op de tractor om de ochtend melk te gaan halen. En dan 's avonds om zes uur voor de laatste keer.

Er reden wel drie verschillende melkrijders over de Witharenweg, omdat de boeren de melk aan verschillende melkfabrieken verkochten.
Zo reed de heer Praas (bewoner van Witharenweg 17?) met de melk naar Lyempf in Kampen. De heer Dunnewind ging met de melk naar de coöperatieve melkfabriek de Vechtstreek. En de heer Schuurhuis nam de melk mee naar de coöperatieve melkfabriek Balkbrug.

Kistje voor melkmonsters

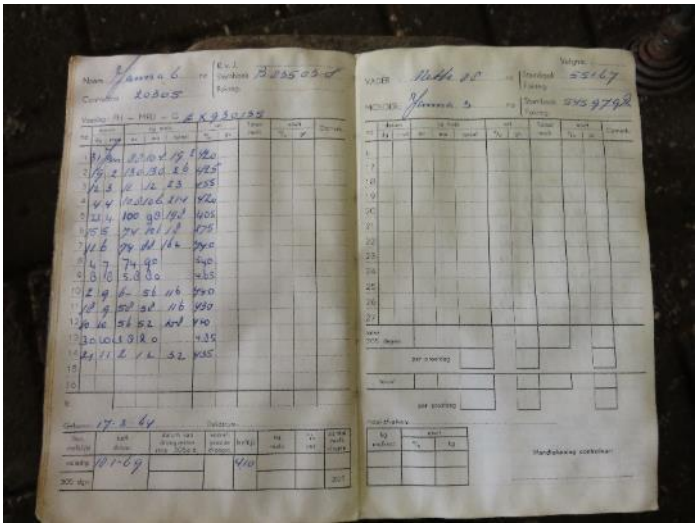

Boekje waarin de productie van de koeien werd bijgehouden.

In mei en juni was het topdrukte met de melk. Dan werd er twee keer per dag naar de melkfabriek gereden met ongeveer 370 melkbussen verdeeld over twee karren achter de tractor.
In de winter was er minder melk.

In de winter van 1963 was er een dag dat de wegen helemaal dichtgesneeuwd waren. Het was zulk slecht weer dat de melkrijder die om zeven uur in de ochtend van huis was gegaan, er een hele dag over deed om heen en weer om te komen van Balkbrug.
Toen hij bij de fabriek aan kwam was de melk bevroren. Hij kwam pas om zes uur 's avonds thuis.

Op een vaste dag eens in de twee weken werd het melkgeld uitbetaald.
De boer wist wanneer dat altijd was en dan hield hij in de gaten of de melkrijder er alweer aankwam met de lege melkbussen. Zag hij hem in de verte aankomen dan zorgde de boer er soms voor dat hij de melkrijder kon verrassen met een sigaartje.

Melkstel

VARKENS

De varkens stonden ook op de deel naast de koeien, Ze liepen ook wel los op (een gedeelte van) het erf. De mensen konden de varkens wel leren om op het erf te blijven.
De varkens die buiten liepen kregen een kram in de neus tegen het wroeten zodat ze het grasland niet kapot maakten.

Draagbaar varkenshok

Men ging met het varken (een vrouwelijk dier; een zeug) naar de beer (een mannelijk varken), zodat er een paar biggen bij kwamen die men weer kon verkopen op de markt.

In de crisisjaren ’20-’30 kon het voorkomen dat je met zeven biggen naar de markt toe ging om te verkopen maar er met tien terug kwam. Doordat er soms geen geld was om de varkens te voeren en ze op de markt niet verkocht werden gooide de boer deze biggen bij een ander in de kar zodat ze de biggen niet hoefden te laten verhongeren.

Een slechte zeug werd geslacht. Dit gebeurde thuis door de boerenslager. Het geslachte varken werd op de ladder geknoopt. Her varken werd gekeurd door de keurmeester, deze keurde het varken eerst levend en dan nog een keer nadat het geslacht was.

Kookpot

Ook kon het voorkomen dat er een varken werd geslacht die een hele aardappel in de keel had zitten. Dit kon komen doordat niet alle aardappels die gekookt werden in een grote kookpot stuk gingen. Als er dan een hele aardappel tussen de gekookte aardappels bleef zitten kon het varken daarin stikken.

De grote kookpot werd ook voor de was gebruikt (pag. 38). Onderin werd hout en/of kolen gestookt.

KIPPEN

Eierkist

Iedere boer had wel een aantal kippen. Niet alleen voor eigen gebruik, maar ook voor de verkoop van de eieren. In Witharen zat een kuikenbedrijf aan de Rondweg 4 (van der Linde) die met kippen fokte en de eieren uitbroedde in broedmachines. Deze machines waren behoorlijk groot (1,5 bij 3 ?)., konden honderden misschien wel 1000 eieren tegelijkertijd in.

De eieren lagen in laden ieder in een uitsparing. Er was een systeem waarbij zij omgedraaid werden en er waren ventilatoren om de warmte goed te verdelen en de vochtigheid op peil te houden.
Na 21 dagen kwamen dan de kuikens in een korte periode allemaal uit. Dan kwam er iemand langs die de kuikens sekste= verdelen in haantjes en hennetjes. De haantjes werden verdronken en de hennetjes verkocht.

Als je als boer jonge kuikens wilde moest je die van tevoren bestellen. Je rekende dan uit wanneer de oude kippen van de leg zouden raken en de nieuwe kippen juist aan de leg zouden komen.

De jonge kuikens werden dan rond een klein kacheltje onder een grote ronde zinken deksel gehouden. Aan de buitenkant werd een kartonnen rand gezet die aansloot bij de deksel. Alles met elkaar een brandbare opstelling en soms gebeurde er ook wel eens wat.

Opstelling met kacheltje om kuikens onder te laten opgroeien.

De eieren die de boer van de kippen kreeg werden ook voor de verkoop gebruikt. In Witharen had je aan de Balkerweg (nr. 62 voorbij de school aan de oostkant van de weg) een winkeltje. In die tijd kwam de kruidenier bij de boeren langs om boodschappen te brengen en die nam dan ook wel producten zoals eieren mee.

Zo werden de kippen naar de markt vervoerd

AKKERBOUW

Er werd vroeger hoofdzakelijk rogge haver voederbieten en aardappels verbouwd. Het oogsten werd vaak samen met de buren gedaan.

Samen aan het werk

Oorspronkelijk werd alle grond ontgonnen en bewerkt met de hand. Met de schop en andere handwerktuigen werd de woeste grond omgespit.

Uit een akte blijkt dat grond die bij Erve Witharen hoorde gekocht is van de 'Maatschappij van Weldadigheid' dus zal deze ontgonnen zijn door mensen uit de Ommerschans.

Daarna kwam de ploeg, eerst door de boer zelf getrokken, naar al snel dooreen paard. De eersten waren helemaal van hout op het ploegblad na. Daarna kwamen ijzeren die nog enkel waren. Daarmee moest het land rondom geploegd worden. Vervolgens kwam de wentelploeg die aan het eind van een voor gewenteld kon worden zodat meteen ernaast een nieuwe voor geploegd kon worden.

Enkele ploeg

Wentelploeg

Dubbele wentelploeg

Na het ploegen werden de grootste kluiten fijn gemaakt met een eg of met een sleep.

Ontgonnen grond werd zoveel mogelijk bemest. Die mest werd in het begin met de hand op de kar geladen, op het land op hoopjes uitgereden en vervolgens met de riek verspreid. Om dit zware werk

Houten eg , met het paard of met de hand getrokken, en ijzeren fijne sleep voor achter het paard of trekker.

wat te verlichten waren er mestverspreiders voor achter het paard. Later kwamen er kleine giertanks.

Mestverspreider. Als de wielen draaien gaat ook het plateau rond en vliegt de mest die bovenin gegooid wordt, rond....

Mestkar en een van de eerste giertanks.

Daarna werd er gezaaid. Eerst gebeurde dat met de hand, vanuit een bak, later nog veel gebruikt om kunstmest mee te 'zaaien'. Later kwamen er vernuftige apparaten en machines, zoals de zaaiviool.

Zaaibak

Zaaiviool

Zaaiapparaten

Zaaimachine voor achter het paard.

Zaaimachine voor graan en bieten

De gewassen moesten ook geschoffeld worden tegen het onkruid. Aardappels moesten aangeaard worden. In het begin werd dat natuurlijk met de hand gedaan met gewone schoffels, maar al snel werden daar ook oplossingen voor gevonden.

Schoffelmachines

OOGSTEN

De rogge en haver werden gemaaid met de zicht en welhaak. De zicht maaide het af en met de welhaak werd de afgemaaide bos opzij gelegd.. De vrouwen liepen erachter aan en bonden de schoven samen. Als alles gemaaid en gebonden was werden de schoven rechtop gezet.

Zicht of zeis

Welhaak (onderste) en hand zeis

Later kwam de maaimachine met het paard in de plaats van de zicht om het gras te maaien en nog later konden ze er ook het graan mee maaien.

Een van de eerste maaimachines.

Het maaien van graan met paard en machine ging als volgt te werk. Voorop in het midden van de maaimachine zat de menner, dit waren vaak kinderen, en boven het rechterwiel zat de aflegger. Deze had een stok met een haakje waarmee hij bossen maakte van het gemaaide graan. Hier achteraan liepen dan weer de mannen en vrouwen om de schoven te binden en rechtop te zetten.

Afhankelijk van het weer stonden de schoven dan een dag of zeven te rechtop te drogen. Dan werden de schoven opgehaald om naar de boerderij te brengen om er een opper van te maken. Soms werd de opper ook op het land gemaakt, net zoals het uitkwam.
Voor een opper werden de schoven in het rond gelegd met de aren naar binnen en wel zo dat het midden altijd wat hoger was dan de buitenkant. daardoor loopt regenwater altijd naar buiten toe weg.
Hoe groot de opper werd was afhankelijk van de oogst. Zij konden wel 4 tot 10 meter hoog worden.

In de 19^{e} eeuw werd dan de opper in de herfst uit elkaar gehaald en op de boerderijzolder verder te drogen gelegd. Vervolgens werd het in de winter met gedeelten naar beneneden gehaald om gedorst te worden. Met de dorsvlegel werd de graankorrel er dan uit geslagen.
De dorsvlegel bestaat uit een lange stok met aan het uiteinde een los gedeelte met elkaar verbonden door een touw. Het losse, kortere deel wordt dan op de aren geslagen.

Als het dorsen klaar was werd het zaad bij elkaar geveegd en ging het door de wanmolen.
Dit is een halfronde trommel die kan draaien. Doordat er dan een luchtstroom ontstaat wordt het kaf weggeblazen. Het zand viel er aan de onderkant uit . Daardoor hield je het geschoonde graan over.

Wanmolen

Langzamerhand worden er steeds meer machines uitgevonden om het hele proces van oogsten
Na de oorlog is het de gang van zaken dat in oktober de dorsmachine kwam. Die reed rond en deed alle boeren die hem hadden besproken aan. Daar ging de gehele opper doorheen. Schoof voor schoof

Wanmolen met achteraanzicht

Het stro dat overbleef ging door de snijzomp. Dit is een vierkante bak met de bovenkant open, hier deed men het stro in, en aan de voorkant een mes. Het stro werd dan gesneden. Dit gehakselde stro werd gebruikt als strooisel bij de legkippen of voor voer voor de varkens, afhankelijk van hoe groot het werd gesneden.

Snijzomp

In Witharen waar veel kleine boeren zaten, was er na de oorlog een ‘landbouwvereniging’ die gezamenlijk machines aanschafte en ook samen gebruikten. Deze stonden op nummer 15 (Bij Berend jan van Lenthe) in de kapschuur naast het huis. Deze vereniging had onder andere een aardappelsorteermachine, een zaaimachine en een schoffelmachine.

Stro-snijapparaat

Van gras werd hooi gemaakt als voer voor het vee in de wintermaanden. Het gras werd gemaaid met de zeis/zicht en later met de maaimachine. Om het gras goed droog te krijgen moest het gekeerd, verspreid en uitgeschud worden. Dit gebeurde eerst met de hand; met hooivorken (gaffels) en harken. Later waren ook hier machines voor.

Gras-schudmachine

Trommel schudmachine

Het hooi ging op de hooizolder of in een hooiberg. Later werden er pakjes van gemaakt. Die konden omhoog komen met behulp van een hooipakjes grijper

Hooipakjesgrijper

Overal waren slimme oplossingen voor. Zo was er ook een aardappel rooimachine

Aardappel rooimachine

GEREEDSCHAP

Veel van het gereedschap dat men toen gebruikte kennen we ook u nog. Veel gereedschap had men niet. met een hamer en zaag kwam je een heel eind. Alles werd met spijkers gedaan. Die had je in ’duims’-maten, Van kleine tot grote. Als er iets gerepareerd moest worden gebruikte men wat voor handen was. Als het niet paste stak het maar een stukje uit. Later had je ook schroeven met een gleuf in de kop. Hiervoor had je dan 1 schroevendraaier.

Wel waren er veel slimme oplossingen om het zware werk lichter te maken of om sneller te kunnen werken.

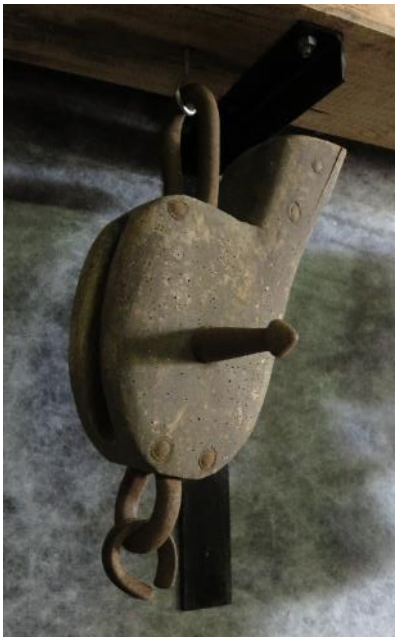

Katrollen

Voor de grotere verbindingen zoals bij de gebinten werden en worden nog steeds houten pen-gat verbindingen gebruikt. Voor de gaten in de gebinten was er een speciale boor. Die zat op een plank zodat je erop kon gaan zitten voor de stabiliteit. Je kon er ook onder een hoek mee boren.

Gatenboor voor (onder andere) gebinten

Er werden er draagbanden gebruikt om het gewicht van een kruiwagen niet alleen op de armen maar ook over rug en schouders te verdelen.

Houten kruiwagen hier gebruikt met draagbanden

Touw was er vroeger wel maar dat was bijzonder. Om bijvoorbeeld hooi op de wagen vast te binden gebruikte men een lange boomtak of stammetje die in de lengte over de kar kwam. daarna werd deze tak aan de voorkant en achterkant vastgebonden.
Later kreeg je de strotouwtjes die om stropakjes en hooipakjes gebonden waren. Hiervan werden dan touwen gedraaid.

Steekschop

Hooiharken

Schop om veen te steken

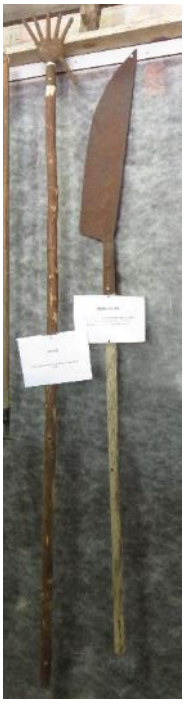

appelplukker en slootkantensteker

De steekschop was een hartvormig schopje voor het steken van hooi en of kuilvoer.
Voor het uithalen van hooi uit de hooimijt was een speciale haak met tanden.
De boer had een schop en een giek of mestvork met vier of vijf tanden.

Een giek had een rechte stok en een mestvork een gebogen vork.
De mest werd vanuit de stal op de wagen gereden. Het uitrijden over het land gebeurde door de mest met de mestvork van de kar te halen en in hoopjes op het land te leggen. De mest werd dan met de giek verspreid over het land.
Voor het gras werd de zeis, de hooivork en de grashark gebruikt.
Een hooivork had twee of drie tanden.

HUISHOUDEN
Naast de boerderij Erve Witharen staat een bakhuis, soms ook wel stookhuis genoemd. Dit was normaal bij boerderijen van die tijd.

Zomer en winter werd er op bijvoorbeeld maandag gestookt voor de was in de wasketel. De was ging dan in de grote kookpot.

Een kookpot is een geheel waar aan de onderkant gestookt kan worden zodat het vat erboven verwarmd wordt. De grotere kookpotten hadden een kraantje onderin zodat het water daardoor weg kon lopen. De hete pan hoefde dan niet gekeerd te worden.

Vaak werden de dag erna in de kookpot de aardappels voor de varkens gekookt.
Wanneer er geslacht was werd er het varken in gekookt. Er werd gestookt met hout en turf. Later kwamen de kolen, eierkolen, briketten en nootjes.

Het water werd van buiten gehaald uit de put die bij het huis stond. Soms was er ook een put in het land. Hier werd zomers de melk in gekoeld.

Het verschilde per huishouden of men in huis kookte op een fornuis, of op een houtkachel (van groot tot klein).

In de zomer werd ook wel buiten in het bakhuis gekookt afhankelijk van of het bakhuis meer ingericht was als bijkeuken of het echt voor het stoken van een oven was. Het bakhuisje bij Erve Witharen lijkt gezien de bouw, het meest te zijn gebruikt als bijkeuken.

Bakhuis Erve Witharen

In huis werd er veel gebruikt gemaakt van petroleumstelletjes.
Bijna iedereen had er wel een stuk of vier. Van groot tot klein.

Olielamp voor in de stal

Kookpot voor boven vuur.

De petroleumboer kwam op de fiets langs met verschillende jerrycans met petroleum. Hij vroeg dan hoeveel je nodig had en dat goot hij bij met een maatbeker. In huis stond een kannetje met petroleum. Achter het huis stond een jerrycan.

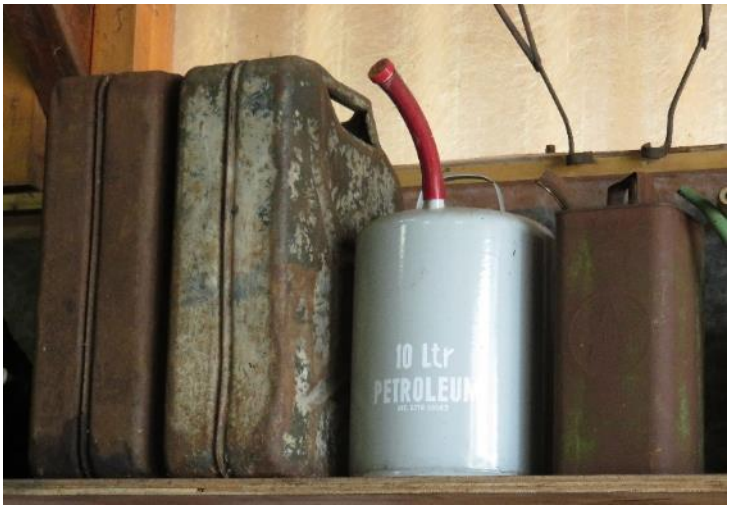

Petroleumkannetje en opslagtanks voor petroleum

Voor de verwarming in de winter gebruikte men in het begin hout en turf. Turf werd gestoken op plekken (putten) in de buurt waar het zat. Verder werden er bomen omgezaagd en gehakt. Ook de stobben werden dan meegenomen. Dat was een heel werk. Eerst werden de wortels zoveel mogelijk uitgegraven en door gehakt. Als er eenmaal een touw of ketting omheen kon werd geprobeerd het er met een paard uit getrokken.

Wassen deed men met ook wel met de wastobbe, schobbord en wringer.

In een teil werd heet water gedaan waarin het wasgoed werd gewassen. Moeilijke vlekken schrobde men over het wasbord. Daarna ging het wasgoed door de wringer in een tweede teil in gespoeld te worden. Vervolgens weer via de wringer terug voor een tweede keer spoelen, net zolang tot het wasgoed schoon was.

Voor het strijken van kleding werd er een strijkbout gebruikt die op de kachel werd verwarmd.

Wasteilen, schrobbord en wringer

DE SLACHT

SLACHTEN AAN HUIS

Dit is het verhaal van de slacht verteld door Jan Schuttert. Jan Schuttert is geboren aan de Witharenweg 37. Helemaal achteraan. Men kende hem ook wel als Jan van Hendrik van Jan van 't ende. Jan van 't ende werd zo genoemd omdat hij in het laatste huis woonde; daarna kwam 'de Wuste'.

Jan Schuttert was in het dagelijks leven loodgieter maar wou in de avonduren graag iets anders doen dan overdag.

Buurman Bakker slachtte in november zelf voor de familie en de buren. Daar had Jan vaak bij geholpen zoals dat vroeger gewoon was om elkaar te helpen. Slachten deden ze samen en het vlees werd verdeeld onder elkaar.

Jan Schutte woonde aan de Witharenweg op nummer 27. Hij werkte bij een slager en kon dus slachten. Buurman 'van Spijker' had varkens.

Officieel moest je het melden dat je thuis ging slachten. Er kwam dan een keurmeester die het dier keurde. Zowel voor als na het slachten.

Toen Jan Schutte ging verhuizen wilde hij niet voor het slachten steeds terugkomen. Dus leerde hij het vak aan Jan Schuttert. Herman Spijker hielp hem hiermee. Dit was ongeveer in 1966.

Jan Schuttert ging vroeger bij de boeren thuis slachten. Maar al gauw had hij thuis een plek gemaakt waar hij kon slachten. Dit werd ook bij de gemeente bekend en die vond dat niet goed, het was volgens hen niet hygiënisch en er was de regel dat een geslacht dier niet van het erf af mocht.

Jan Schuttert werd ontboden op het gemeentehuis, daar werd verteld dat hij een vergunning moest aanvragen voor slachting. Maar dat er nooit een vergunning zou komen voor een slagerij. Ze hadden Jan Schuttert niet goed begrepen, Jan Schuttert legde uit dat hij als hobby slachtte net als een ander misschien aan auto's sleutelt in zijn vrije tijd. Dit werd door de gemeente goed gevonden en hoefde hij geen vergunning meer aan te vragen.

HET SLACHTEN

Op de eerste dag werden er twee varkens geslacht. Dit gebeurde in de ochtend zodat er s' avonds afgeslacht kon worden. Hiermee word bedoeld dat het varken verdeeld werd in stukken en in het zout gezet worden.
Men schoot het varken door de kop en direct daarna werd er een mes in de bloedader gestoken.

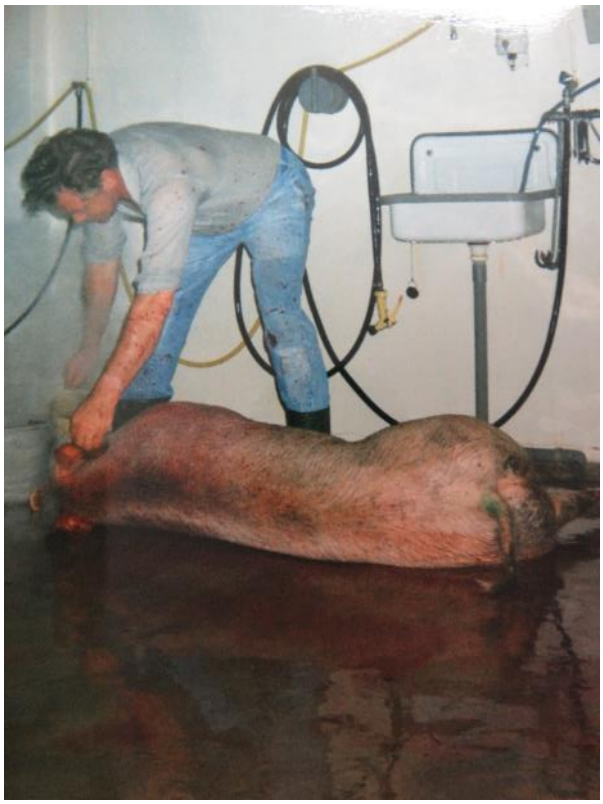

Daarna deed men water met een temperatuur van 85 C over het varken. Dat was om de haren los te krijgen.
Dan met een krabber over het varken krabben om de haren er uit te trekken. Wat er op bleef zitten werd er met de brander afgebrand. Hierna werd her varken geborsteld met water.

Daarna werd het varken opgehangen. Vroeger op een ladder, later met haken in een daarvoor bestemde ruimte.

De buik werd opengesneden van boven naar beneden. Het eerste stuk met het mes op de buik. Aangekomen bij de darmen deed men de hand in het varken en duwde dan de darmen naar achteren en tegelijkertijd met het mes van binnenuit de buik verder open snijden. Dit om te voorkomen dat de darmen werden geraakt.

De darmen werden er uitgehaald en werden schoongemaakt. De darm werd binnenste buiten getrokken en schoon geschraapt. De darmen moesten goed schoongemaakt worden want hierin werd de worst gestopt.

De dunne darm werd gebruikt voor worst en de dikke darm voor leverworst en bloedworst.

Voor de leverworst werden de kop longen lever hart en de tong goed gaar gekookt. Het gekookte vlees ging samen met de kruiden en meel door de gehaktmolen met een grove plaat met het tuitje eraan. Dit deeg ging dan in de dikke darm of in papieren zakken.

Het was ook gebruikelijk om de leverworst in lakens te stoppen. Deze oude lakens waren door de vrouw op maat genaaid. De klare worsten werden rechtop in de wasketel gezet en nog een keer gekookt. Bloedworst van opgevangen bloed met vlees en meel en kruiden, maakte men op dezelfde manier klaar als leverworst.

Het varken werd verder in stukken gedeeld en in de pekel gezet. Dit betekent dat het vlees flink met zout werd ingewreven. Door het vlees met het zout in te wrijven werd het vocht uit het vlees getrokken zodat het vlees langer bewaard kon worden.

Wat niet in de pekel ging deed men in de vleesmolen. De meesten hadden wel een vleesmolen, rauw vlees ging door de molen. Dan ging het zout er door samen met de kruiden. Ondertussen werd er geproefd want het moest natuurlijk wel lekker gekruid zijn. Anders had je een boel flauwe worsten. Het gekruide vlees ging voor de tweede keer door de vleesmolen. Maar nu werd er een langwerpige tuit opgezet. Over de tuit trok men een darm zodat het vlees in de darm terecht kwam. De hele darm werd gewikkeld om een stok en kwam aan de balken op zolder te hangen.

Grote hammen werden onderin een ton gelegd. Zodat ze goed onder de pekel kwamen te staan. Daar boven op kleinere stukken. Het vlees bleef zo'n drie weken in de pekel liggen.
Uit de pekel trok men een touw door het vlees en werden de stukken opgehangen aan de zolder om te drogen. Heel af en toe viel er wel eens een stuk vlees van de zolder. Dan was er een muis geweest die aan de bovenkant had zitten vreten. Voordat het vlees gegeten werd legde men het soms een dag in het water zodat het minder zout werd.

Een koe werd ongeveer op dezelfde manier geslacht. Maar in plaats van op een ladder werd de koe aan de gebinten op de deel omhoog getrokken. Koeien werden gevild. En wanneer de koe nieuwe haren had werd de huid verkocht.
Koeien werden niet zo vaak geslacht als varkens. Koeien waren duur. Het gebeurde een enkele keer bij een grote boer.

Stok om de lat waarom de worsten gewikkeld werden, of het vlees aangehangen omhoog of omlaag te tillen.

Een enkele keer werd er wel eens een geit of een schaap geslacht. Kinderen mochten de kippen slachten. Als er een ree geslacht moest worden moest dat genoteerd worden. Dat vond de slager nogal omslachtig, voordat de papieren waren ingevuld had hij de huid er al vanaf.

Er ontsnapte weleens een varken voordat hij geslacht kon worden. Zo is het weleens voorgekomen dat er een varken uit de sloot moest worden gehaald.

Vroeger werd het vlees en of de worst in de schoorsteen gedroogd en gerookt. Als bekend was dat iemand de schoorsteen vol had hangen kwam het voor dat er ‘s nachts op het dak, met een mesthaak, via de schoorsteen vlees en worst weggehaald werd.

IMKEREN

VROEGER

Voor de oorlog: op meerdere kleine bedrijven, in onder andere Witharen, hielden veel boeren naast koeien, varkens en kippen ook een paar bijenkorven. Zij waren soms lid van een bijenvereniging (De vereniging Nieuwleusen is ongeveer 1910 opgericht).
Enkelen hadden een stuk of 100 volken, dan was dit een serieuze bron van inkomsten.

Deze volken gingen vaak van generatie naar generatie op een boerderij.

BIJENKORVEN
In die tijd werden de volken in gevlochten korven gehouden.
De bekende gevlochten ronde korven waren en zijn gevlochten van roggestro of buntgras (bochtige smeele; een gras dat ook nu veel op heidevelden groeit), bij elkaar gebonden door gespleten bramenranken. Hiervoor had men een speciaal gereedschapje (een driehoekig mesje) dat een stengel in drieën kon splijten.
Later bond men de bundels stro samen met rotan.
Korven van Roggestro zijn lichter dan buntgras.

Soms werd ook een ‘bisschopskorf’ gebruikt. Dit is een gevlochten mand van wilgtenen , aangesmeerd met een mengsel van mest en leem om hem te dichten. Daarna werd de korf afgedekt of rond gevlochten, met een laag van 3-4 cm buntgras. Bovenaan wordt de laag dunner en wordt boven de top samengebonden tot een punt die omgebogen wordt. Rondom wordt het buntgras nog met ijzerdraad vastgezet.. In de mand is een opening vrijgehouden voor een plankje met een gat.
Aan de onderkant zijn de korven open.
Ze werden en worden gewoon op de grond gezet.

Om de bijen aan de gang te krijgen werd er aan de binnen-bovenkant soms wel een stukje oud raat vastgemaakt. Het volk gebruikte dat dan als beginnetje en bouwde zelf de korf verder vol.

HET VOLK

In een korf kunnen wel 40000 bijen leven. De koningin, de darren en de werksters. Darren zijn de mannelijke bijen en de werksters de vrouwelijke. Maar er is er maar één die voor het nageslacht kan zorgen, dat is de koningin. Zij maakt eenmalig een bruidsvlucht en tijdens die vlucht proberen de darren van een ander volk haar te bevruchten. Zij kan tijdens de bruidsvlucht wel zoveel mannelijke zaadcellen ontvangen dat zij wel voor vier of vijf jaar voorruit kan met het zorgen voor nageslacht.
De werksters halen de nectar en het stuifmeel uit de gewassen en brengen dat in de raten. Een volk op sterkte kan tegenwoordig in een week tijd kunnen zij wel één raat volbouwen.
Gemiddeld word er drie keer per jaar de honing uit de raten gehaald.
Vroeger was dit minder door andere rassen van bijen en bijenhouden.

Honingbijen op raat

HONING WINNEN

In die tijd kwam een bijenvolk later in het jaar op gang. Dat moest ook wel want er was in het vroege voorjaar destijds niet zoveel te halen. Dat gold des te meer in gebieden als Witharen met zijn arme grond.

De eerste dracht was de wilg waar vooral stuifmeel van gehaald werd. Daarna kwamen de paardenbloemen (eind april). Vervolgens de verschillende planten en bomen rond de boerderij (fruitbomen, Linde, veldbloemen etc.) Later in het jaar had je dan de boekweit (die het goed doet op de arme gronden) en de heide in augustus.

Honing slingeren

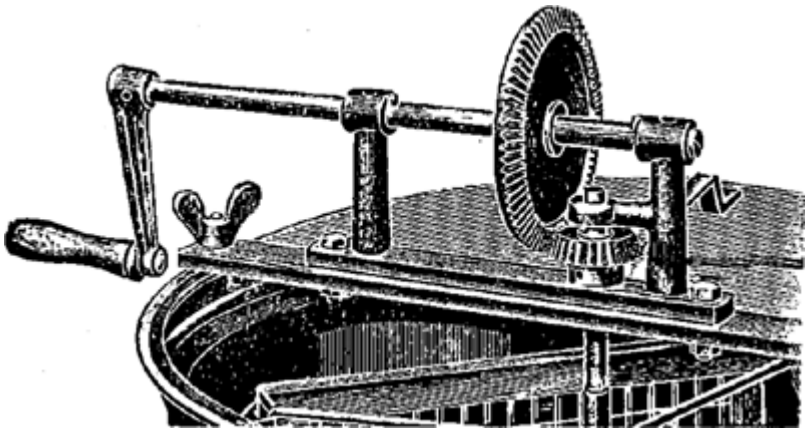

Met de komst van de koolzaadvelden (dracht vanaf 1 mei) was er eerder in het jaar al voedsel voor de bijen. telers van koolzaad hadden graag bijenvolken bij hun velden omdat er dan zo'n 10% meer opbrengt was. Ook daardoor werd er in die tijd al met de korven rond gereisd. Soms werden ze op de fiets naar een andere plek gebracht. Of naar een verzamelplek waarna ze met een auto of soms op een platte wagen naar een goede plek met drachtplanten werden gebracht.

Wanneer de imker de honing eruit wilde halen moest hij het volk doden. Het volk werd dan afgezwaveld met een zwavellapje. Een zwavellapje werd dan aangestoken, daar bovenop werd een rooster geplaatst en bovenop dat rooster kwam de korf te staan.
De bijen stierven door de zwaveldampen. Zo kon de imker de raten uit de korf halen.
De raten werden geperst in een zak van paardenhaar om zo de honing te winnen..

Honingpers

In het plaatselijk café kwam eens in de zoveel tijd een opkoper om de honing te kopen.

Om de winter door te komen werden de bijenvolken in het najaar extra gevoerd met suikerwater.
In de oorlog kregen imkers extra bonnen voor suiker en tabak, omdat je dit nodig had voor het werk met de bijen. Als ruil moesten de imkers honing leveren. Sommigen gingen voor die suiker en tabak bijen houden. Zij werden 'tabak-imkers' genoemd.

NIEUWE VOLKEN

Nieuwe volken kan men krijgen wanneer een volk gaat zwermen. Wanneer een volk zo groot is geworden dat het niet meer goed in de korf past , worden er speciale raten gebouwd waar jonge koninginnen uit komen. Voordat die uitkomen vliegt de oude koningen met een deel van het volk weg en vormt een grote klomp ergens aan een tak in de buurt. Dit blijkt meestal dezelfde plek te zijn voor alle volken door de jaren heen.

De imker klopt dan zo'n klomp met bijen in een nieuwe , schone korf en krijgt daarmee een nieuw volk. In de 'oude' korf komen de jonge koninginnen uit. Zij vallen elkaar aan zodat er maar 1 overblijft. Die maakt dan de 'bruidsvlucht '.

Er was ook een handel in bijenvolken. Plaatselijk gebeurde dat natuurlijk onderling en daarnaast was er jaarlijks een grote bijenmarkt.

BIJENRASSEN

Doordat door de koolzaadvelden ook vroeger in het voorjaar voedsel beschikbaar kon zijn werd er geselecteerd op bijen die vroeger in het jaar actief worden. Ook wilden de imkers liever rustige en niet zo snel stekende bijen. Zwermen van dergelijke bijen werden dan ook eerder aangehouden.

Naast deze eigen selecties was het bijenhouden al vroeg een echte bedrijfstak waar ook gericht verschillende (onder)soorten honingbijen werden gekruist om tot een sterk, zachtaardig en productief ras te komen.

BIJENKASTEN

Later (1930?) kwamen de bijenkasten in opkomst.
Met een bijenkast kunnen de raten eruit gehaald worden. Hierdoor hoeft het volk niet vernietigd te worden wanneer de honing gewonnen wordt. Ook is het mogelijk het zwermen te voorkomen door al voor het zwermen een deel van het volk in een andere kast te kloppen en/of de jonge koninginnenraten meteen bij verschijnen te verwijderen. Kruisen van volken is ook makkelijker.

IMKEREN OP ERVE WITHAREN

Marten Praas, voormalig bewoner van Erve Witharen, had de bijenkasten van zijn vader gekregen. Hij werd al snel lid van de bijenvereniging Nieuwleusen en bouwde zijn bijenstal uit tot zo'n 25 volken.

Vaak werden de kasten gezamenlijk uitgezet. Dat was en is nog een heel gedoe. Voor het vervoer moeten de bijen opgesloten worden. Dat kan pas wanneer het donker is en alle bijen terug zijn gekomen. Het vervoer gebeurt dan ook of ’s avonds laat; dan moet je wachten totdat het donker is en moet je de kasten plaatsen in het donker) of vroeg in de ochtend (dan moet je er zijn voordat het licht wordt maar kan je wel in het licht verplaatsen. de keuze hing natuurlijk af van waar je vertrekt (dicht bij huis of verder weg).

Soms reed Marten Praas met zijn grote kar met tractor om de kasten naar de polder te brengen. Daar stonden ze dan bij de koolzaadvelden.
Onderweg maakten ze nog wel eens wat mee, zo was het eens gebeurd dat er een kast was omgevallen. Deze moest weer rechtop gezet worden, er waren al wat bijen uitgevlogen. De imker werd zo vaak gestoken dat hij dat hij al zijn kleding uit deed en in de naast gelegen sloot sprong.

Traditie bij de imkers was om na het uitzetten van de kasten bij de koolzaadvelden in de polder vis te eten in Elburg.

Men ging regelmatig kijken bij de kasten als deze waren uitgezet. Zo kwam er eens een imker achter dat hij bij het uitzetten vergeten was om de kast open te zetten.

later in het jaar (augustus) werden de volken naar de heide gebracht.

Eens per jaar gingen de imkers naar de bijenmarkt. Voordat het licht werd ging men al met de korven op stap, anders vlogen de bijen al uit. Op de markt kon men volken kopen en verkopen.

JACHT

Al sinds mensenheugenis wordt er gejaagd, heel vroeger om te overleven
en later voor het vlees en ook voor het plezier.

Heel vroeger was er vrije jacht, tenminste op de eigen grond. Was de grond van een groot-grondbezitter (bijvoorbeeld een landgoed) dan was de jacht meestal voorbehouden aan de eigenaar. Vroeger jaagde iedereen wel, gewoon voor de aanvulling van het menu.

Vaak leerde je het jagen van je opa of vader. Jagen ging met een geweer of met strikken. Men maakte van ijzerdraad een vanglus waarin het wild verstrikt raakt, in paniek de lus steeds verder aantrekt en uiteindelijk stikt.

JACHTGEWEER
Er zijn verschillende jachtgeweren. Er zijn bochtgeweren deze hebben twee lopen boven elkaar. Hier zitten twee patronen in.
En er zijn vlindergeweren deze hebben twee lopen naast elkaar, ook hier zitten twee patronen in.
In een jachtgeweer met één loop kunnen zes patronen in.

Voor de jacht op konijnen, hazen, fazanten en vossen wordt meestal hagel gebruikt. De hagel verspreid zich vanaf het uiteinde van het geweer en dus is het makkelijker om een dier te raken. Nadeel was dat het dier wel redelijk dichtbij moest zijn. De hagel was eerder van lood en dit ‘slaat goed door’ in het wild. Tegenwoordig mag geen lood meer gebruikt worden.

Reewild en wilde zwijnen worden met de kogel geschoten

Hoe hoger het kaliber hoe kleiner de kogel. Het kaliber is een patroon vol met kogels.
Ook is het van belang hoe groot de loop van het geweer is. Hoe nauwer de loop van het geweer is hoe verder hij zal schieten maar hij zal minder breed in de prooi slaan.

JACHTVELD

Begin van deze eeuw werd het jagen op de gronden van boeren steeds meer de bezigheid van een beperkte groep boeren die daar goed in waren en er plezier in hadden. Het werd ook nodig om een jachtvergunning te hebben om te jagen.
Een boer die last had van wild kon een jager vragen om deze dieren te schieten.

Deze vergunning werd gegeven als je minimaal 40 ha aaneengesloten jachtgebied had. Jachtgebied kon je krijgen door van een eigenaar het recht van jacht te vragen. Later moet je voor een jachtakte ook de nodige kennis hebben. De eisen worden door de tijd heen steeds hoger. tegenwoordig moet je een examen afleggen.

Jachtgroep bij de Borgers (Witharenweg 24) voor de schaapskooi

Jagers zijn verenigd in de Wildbeheereenheden (WBE's). Zij organiseren met elkaar de jacht en voorzieningen om de wildstand op peil en gezond te houden.in een groot gebied met sterke grenzen als breed water, snelwegen ,dorpen enz. Ook nu nog waarschuwen de boeren de jager(s) van hun gebied wanneer zij wildschade hebben.

Het voeren van wild om zo de stand hoog te houden mag tegenwoordig niet meer, maar was vroeger veel voorkomend.
Ook werden vroeger wel 'wilde' konijnen en fazanten gefokt om tegen de herfst uit te zetten. Tegenwoordig wordt dat niet veel meer gedaan. Dit 'wild' wordt te snel door de roofdieren (waarvan een groot deel beschermd) opgegeten of is te gewend aan mensen om nog snel weg te lopen.

Wanneer een boer moeite heeft gedaan om wildschade te voorkomen, maar er ontstaat toch schade dan kan er een vergoeding aangevraagd worden bij de overheid

HET JAGEN

Sinds de jaren vijftig (?) mag er alleen gejaagd worden in een bepaalde opengestelde periode;. tussen 15 oktober en 31 december voor het klein wild.
Dit geldt niet voor de jacht op de reeën, deze is geopend van december tot half maart

Wij kennen de vossenjacht en de drijfjacht.

De vossenjacht is een georganiseerde jachtpartij, meestal bij een burcht; een enkele keer wordt hij uit de dekking gejaagd richting de jagers. Een bijzondere vorm is de vossenjacht te paard met honden. Tegenwoordig gebeurd dat niet meer met een echte vos. Er wordt een spoor uitgezet met een lap vlees dat de honden volgen.

De drijfjacht is de jacht waarbij het wild opgedreven word. De drijvers drijven het wild op richting de jagers, die het wild opwachten en neerschieten.
De drijfjacht wordt meestal georganiseerd door diegene die de jacht heeft. Dit betekent dat hij een vergunning heeft om te jagen.

Vrienden familie en bekenden worden uitgenodigd om deel te nemen aan de drijfjacht, zij zijn vaak de drijvers tijdens de jacht. De hond heeft ook een belangrijke rol in de jacht. Hij haalt het wild binnen wat is geschoten. Hiermee voorkom je dat het aangeschoten wild ontsnapt.

Hazenjacht bij de Borgers

Wanneer er weinig wild is wordt afgesproken dat iedere jager maar 1 stuks wild mag schieten. Daarna kom je op een plek te staan waar minder kans op wild is.

Het wild dat werd geschoten en niet zelf gebruikt werd, ging naar de poelier. De boeren die hun land ter beschikking van de jacht stelden kregen vaak als dank een haas of ander wild. Soms kregen de drijvers ook nog wat mee naar huis.

Het schieten van een ree is aan veel strengere regels gebonden als dat van konijn, haas enz. Ieder jachtgebied krijgt een aantal 'blikjes' naar gelang de stand van de reeën. Hierdoor blijft de stand op peil. Het hebben of verwerken van een dode ree mag alleen als zij een blikje hebben.

STROPERS EN JAGERS

Er zijn altijd stropers geweest en ook nu zijn er stropers. Wanneer er wordt gejaagd zonder vergunning spreekt men van stropen.
Om een stroper te kunnen pakker moet er gepost worden posten bij een strik. Het kon wel een poosje duren voordat de stroper zich liet zien.

STERK VERHAAL.
Niet iedereen was geschikt voor de jacht, maar die deed dan vooral mee voor de sfeer en de gezelligheid. Ook was er wel eens iemand die te oud was om door het veld te banjeren.
Zo was er eens een oudere jager die men op een plek op een stoel zette waar men dan de hazen langs dreef. Ook zo iemand moest die middag ook een haas schieten..
In ieder geval mochten de hazen niet over de weg en zo het jachtgebied uit lopen.
Zeker wel een stuk of zes hazen kwamen langs. De jager schoot wel maar miste steeds de hazen die hem voorbij kwamen. Ook lukte het hem niet om de hazen in het veld te houden.

Al heel vroeg was de jacht op de grote landerijen voorbehouden aan de grondeigenaar. Die jaagde wanneer het hem uitkwam, meestal met een groep genodigden. Zij gingen meestal voor het roodwild (ree en hert) maar ook wel voor fazanten en hazen en soms de vos. De pachters jaagden vooral op wild dat schade toebracht, soms ook als tijdverdrijf of voor aanvulling op het menu. Soms was dat toegestaan soms ook niet en dan was het stropen.
Vroeger mocht er het hele jaar door gejaagd worden maar waren er ook wel perioden wanneer het meest gedaan werd..

SOORTEN JACHT

Er zijn verschillende manieren om te jagen.

- De drijfjacht: een groep drijvers die in een rij samen met de jagers door een gebied loopt en zo het wild voor zich uit drijft, uit de dekking opjaagt. De onderlinge afstand is afhankelijk van het terrein en het soort wild. Een voorbeeld van een drijfjacht die vroeger ook in Witharen plaatsvond is de patrijzenjacht. Deze jacht is geopend van half september tot half oktober. Met een man of vier werd dan een stuk grond afgedreven samen met de jagers; vaak de hoge heren.

- De aanzitjacht: hierbij blijft de jager op één locatie, meestal een hoogzit, wachten tot het wild op voldoende afstand is genaderd om te kunnen schieten.

- Jagen met de lichtbak: wild komt op licht af en blijft meestal stil zitten in een sterke lichtbundel. Hiervan werd ook vroeger al gebruik gemaakt, toen met lantaarns. Tegenwoordig mag de lichtbak alleen met een ontheffing gebruikt worden .Daar houdt niet iedereen zich aan. Ook nu nog wordt er gestroopt. Met de hoge prijzen voor wild is dit een lucratieve zaak. Een groepje met auto schiet een ree met behulp van licht en rijdt snel weer weg. Een andere ploeg haalt het dier dan op. Zo zijn ze moeilijk op heterdaad te betrappen.

- Daarnaast werden er vroeger ook veel kraaien- en eksternesten uitgehaald. Daarmee werd toekomstige schade voorkomen.

- Ook kievitseieren werden geraapt. De eieren brachten destijds 2,50 gulden per stuk op en dat was dus een mooie bijverdienste.

- Tenslotte werd er ook gevist. Rond Witharen zat er vroeger ook paling in de watergangen. Die werd gevangen met fuiken. Snoeken

kwamen en komen ook regelmatig voor. Ook hiervoor had je later een visakte nodig. Viste je zonder zo'n akte dan was (en is) dat stropen.

De wildbeheerder maakte jacht op de stroper. Zo had hij ontdekt dat er fuiken in de leiding waren gezet. Deze fuiken trok hij op omdat dit niet was toegestaan. Een jongeman kwam er bij staan en vroeg aan de wildbeheerder of hij gerechtigd was om de fuiken op te trekken. Daarop vroeg de wildbeheerder of dat de fuiken misschien van de jongeman waren, waar de jongeman geen antwoord op gaf. De jongeman bleef er nog een tijdje achteraan lopen en vroeg tenslotte ; Als ik beken krijg ik dan mijn fuiken terug?
Er kwam zoveel paling uit de fuiken dat je er wel vier speciekuipen mee kon vullen.

GEWEER OF STRIK

Vroeger werd er bijna altijd met hagel geschoten. Iedereen had wel een geweer, al was het alleen maar voor de kraaien rondom de boerderij. Het geweer hoorde als het ware bij de boerderij .
Heel vroeger kon men gewoon op de markt een geweer kopen. Deze zette men dan in de hoek van de (voor)kamer voor het grijpen. Dit was niet altijd zonder gevaar.

Zo werd er eens een drijfjacht georganiseerd, en achteraf was de kamer vol met mensen die napraatten. Twee kinderen van het gezin kwamen aan het ravotten. Per ongeluk kwam daarbij een vinger langs de trekker van een van de geweren die in de hoek naast het kabinet was gezet; Het bleek nog geladen en het schot ging dwars door het kabinet en het plafond omhoog. Toen was er nog iets meer om over na te praten!....

Het bijeenzijn voor en na de jacht was ook belangrijk

Verder werden er ook strikken gezet. Een strik is een lus van ijzerdraad. De lus werd op een wildpaadje gezet en het uiteinde werd vastgemaakt aan een tak. Liep een dier in de strik dan trok het de lus strak aan en kwam het niet meer los.

Ook werd er wel in het café gegokt hoeveel hazen er die avond gestroopt konden worden met 'lange honden' (hazewindhonden). Deze honden renden achter het wild aan vingen het en brachten het naar de jager. Men zette geld in op een bepaalde stroper met hond en wie met de meeste hazen terug kwam had de pot gewonnen.

JACHTRECHT

In 1936 kwam er de jachtwet. De jachtwet is destijds ingesteld voor de landbouw (beperking wildschade), de bescherming van de wildsoorten en voor de jacht als recreatieve activiteit.
Er zijn vanaf dan ook regels over wat er wanneer bejaagd mag worden.
Zo zijn er bepaalde periodes afgesproken waarop geschoten mag worden op bijvoorbeeld reeën, op hazen , fazanten en patrijzen.
Op konijnen en kraaien mag het hele jaar gejaagd worden.

Bij elke hectare grond zit een jachtrecht. Dit recht is te verkopen.
Om te kunnen jagen moet je in het bezit zijn van een jachtakte en jachtrechten van minimaal 40 hectare aaneengesloten land.
In deze streek was de jacht vroeger iets voor de hogere heren. Zij hadden de rechten van hun eigen gronden (al dan niet verpacht aan boeren voor landbouw) en kochten de jachtrechten van omliggende andere grondeigenaren, meestal van de boeren.

Konijnenjacht met fretten

Was het stuk niet zo groot dan werd er ook wel geruild met voedsel of iets anders wat de boer kon gebruiken, of kwam de jager achteraf wat wild brengen.
In de loop der jaren heeft het jagen met steeds meer regels te maken gekregen. de nadruk ligt tegenwoordig steeds meer op een gezonde wildstand waarvan de schade binnen de perken blijft.

Tegenwoordig moeten jagers een uitgebreide cursus volgen om de jachtakte te krijgen. Zij kennen hun jachtgebied en het daar voorkomende wild door en door.
Jaarlijks moeten zij goed in kaart brengen wat er aan wild zit in hun gebied en dit doorgeven aan de provincie. Ook verkeersslachtoffers en verongelukte dieren worden bijgehouden.
De Provincie bepaald daarop wat er afgeschoten mag worden. Daarmee is de jacht voornamelijk beheerjacht geworden.

BIJVOEREN

Toen de wildstand af begon te nemen werd het de gewoonte om voor de (plezier) jacht fazanten en ook wel konijnen uit te zetten. De fazanten werden dan vlak voor de jacht losgelaten zodat er ook wat te schieten was.
Sommige boeren fokten fazanten. Dat was een goede handel want een fazant bracht in de jaren 50 wel 7 gulden op. Ook bij Erve Witharen zijn fazanten gefokt.

WITHAREN

Rond Witharen was al wat van de arme grond in de 18'en 19e eeuw met de hand ontgonnen. Met de schop werd de heidegrond gespit nadat struiken en heide verwijderd waren.
Pas rond 1930 kwam de Heidemij die de grond met machines klaar kon maken. Dat kostte wel geld. De kleinere boeren (zoals die op Witharen) moesten het geld hiervoor lenen. Wanneer zij geen geld van de bank konden krijgen, konden ze het soms wel lenen van een van de grotere boeren met de grond als onderpand. Als ze niet konden terugbetalen, dan ging de grond dus naar de uitlenende boer.
Soms was de grond slecht en de nood hoog. Er is een voorbeeld dat er grond van eigenaar gewisseld is voor twee broden en een zij-spek.

Ook van Erve Witharen is bekend dat er geld voor ontginning is geleend van een naburige familie.

Bij de Borgers in de keuken

BOSBOUW

Vroeger hadden boeren een bos naast de boerderij, onder meer als erfinrichting en om de wind tegen te houden. Zodat de boerderij in de luwte stond.
Maar ook voor het hout wat het bos leverde. Hout om mee te bouwen en hout om te stoken.
Alles wat de boer gebruiken kon aan hout, haalde hij uit zijn bos. Dat was om te bouwen, werktuigen te maken en om te branden

Vroeger werd alles met de hand gedaan. Ook het omzagen van de bomen. Dit gebeurde met de bijl. Later maakten ze gebruik van de kortzaag. Deze zaag heeft aan beide uiteinden een handvat zodat je samen kon zagen. De ene duwde en de andere trok. Verschillende soorten bomen vroegen verschillende scherptes van zagen.

Klimijzers

Soms moest men in de boom klimmen om de bovenste takken al vast weg te zagen. Daar had je klimijzers voor waardoor je meer houvast had.

Zagen en een kapmes om (zij)takken eraf te halen

Om de zaag scherp te houden gebruikte men een vijl, of een slijpsteen.

Slijpstenen

Lag de boom plat dan gingen ze er met de schilschop langsheen om de schors eraf te halen en om zijtakken er af te kappen. Als de boom recht was kwam het paard met de wagen en werd de boom op de wagen getrokken.

Houtklem om boom uit bos te trekken

Voordat het hout gebruikt werd om bijvoorbeeld gebinten van te maken werden de stammen gewaterd.
Ze werden in (stromend) water gelegd zodat het sap en de voedingsstoffen uit de boom werden gespoeld. Hierdoor werd het hout minder snel aangetast door schimmels en bacteriën. Gewaterd hout kon men makkelijker zagen en zou minder krimpen en scheuren.

Na de oorlog werden er door de gemeente Ommen twee boswachters aangesteld. Ook wel onbezoldigd ambtenaar genoemd.
De functie van het bos is in de loop van de tijd veranderd. Hierbij denk je aan recreatie maar ook voor het behoud van diverse soorten bomen en planten maar ook het behoud van verschillende diersoorten.

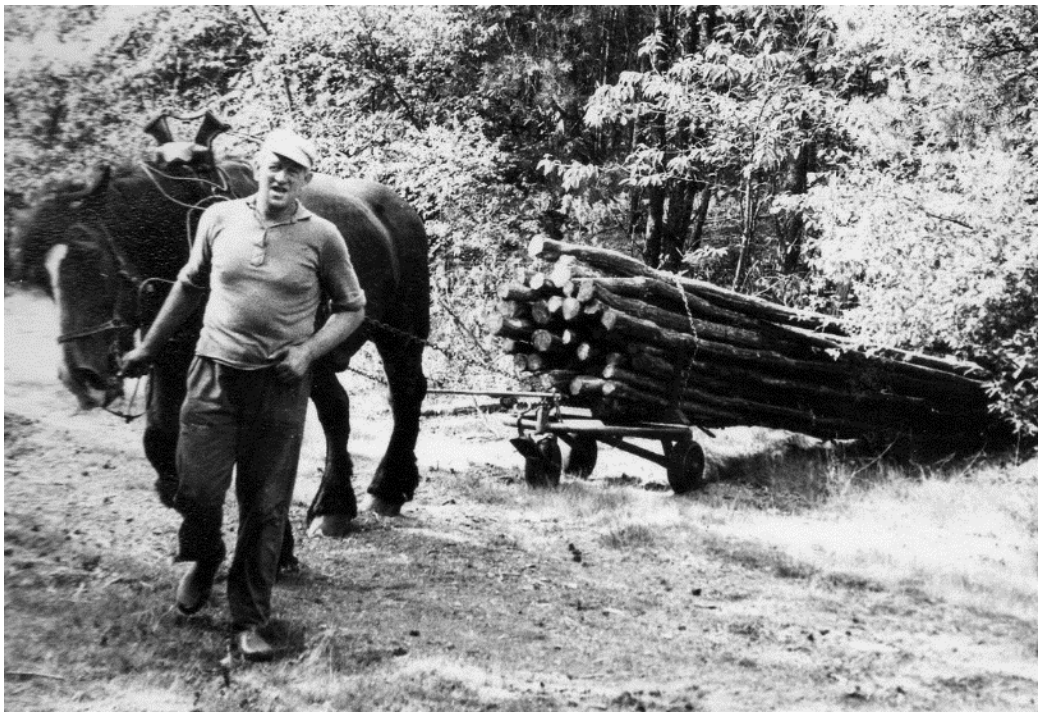

De boswachter beheerde het bos, ongeveer één keer in de drie jaar werden alle bomen bij langsgegaan om te kijken welke opgesnoeid moesten worden. De bomen werden dan ongeveer zeven tot acht meter opgesnoeid.

Maar ook werd er gekeken welke bomen gekapt moesten worden . Deze bomen werden gemerkt met een bles-mes.

Dit is een kromgebogen mes waarmee je makkelijk een boom kan merken. Je trekt als het ware een bles op de boom. Dit gebeurde aan drie kanten van de boom. De boswachter ging met mensen van de sociale werkplaats het bos in om bomen te snoeien en om te kappen.

Zo gebeurde het weleens dat iemand zichzelf had verwond met een mes of zaag of dat er iemand niet goed werd. Dan moesten ze vlug het bos uit en konden ze de dokter bellen bij Restaurant Schokker In die tijd ook bekend als 3 vrouwen 3 sneetjes (?) Dan vroeg de dokter als eerste of de desbetreffende persoon klant van de dokter was.